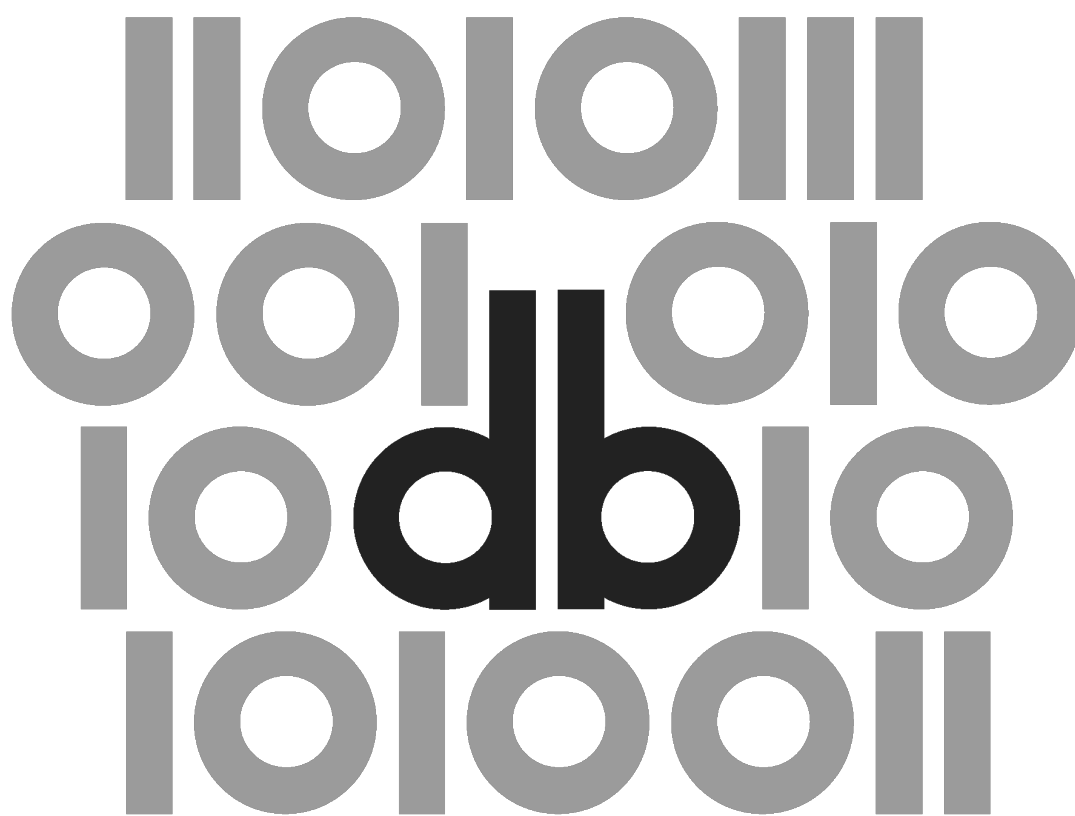

8 (2024)

<DIGITÁLIS BÖLCSÉSZET>

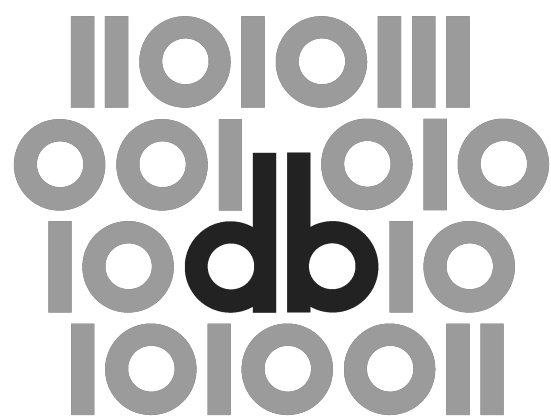

8 (2024)

</DIGITÁLIS BÖLCSÉSZET>

Digitális Bölcsészet
2024., nyolcadik szám

<DIGITÁLIS BÖLCSÉSZET>

8 (2024)

Felelős szerkesztő:
Maróthy Szilvia

Szerkesztőség:
Kokas Károly, Parádi Andrea

Rovatvezetők:
Tanulmányok: Kiss Margit
Műhely: Péter Róbert
Kritika: Almási Zsolt
Labor: Mártonfi Attila

Tanácsadó testület:
Bartók István, Fazekas István, Golden Dániel, Horváth Iván, Palkó Gábor, Pap Balázs,
Sass Bálint, Seláf Levente

Korábbi munkatársaink:
Bartók Zsófia Ágnes (szerkesztő, rovatvezető), Fodor János (szerkesztő),
†Labádi Gergely (szerkesztő, rovatvezető), †Orlovsky Géza (tanácsadó testület)

ISSN 2630-9696

DOI 10.31400/dh-hun.2024.8.10879

Kiadja a Bakonyi Géza Alapítvány és az ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszéke (1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A).
Felelős kiadó az ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszék vezetője.
Megjelenik az Open Journal Systems (OJS) v. 3. platformon, melynek működtetését az ELTE Egyetemi Könyvtár- és Levéltár biztosítja.

Ez a mű a Creative Commons *Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc* (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>) feltételeinek megfelelően felhasználható.

Honlap: <http://ojs.elte.hu/digitalisbolcseszett>
Email cím: dbfolyoirat@gmail.com

Olvasószerkesztő: Bucsics Katalin
Tördelés: Mészáros Marcell
Grafika: Hegyi Gábor

<TANULMÁNYOK>

Horváth Gyöngyvér 0009-0004-8688-9206

horvathgyongyver@gmail.com

„Mesterember” kontra „zseni”: Rékassy Csaba és Kondor Béla párhuzamos, statisztikán alapuló recepciótörténete*

A múlt század hetvenes éveitől kezdve a hazai műkritikában és művészeti szakirodalomban erőteljesen jelen van az a szemlélet, amely szerint a korszak képzőművészetében Kondor Béla (1931–1972) alakja kimagaslak a művészek közül: ő az ihletett zseni, a próféta, míg a többiek, köztük Rékassy Csaba (1937–1989) is „csak” kiváló képességgel rendelkező, tehetséges művészek. Az azóta eltelt időben Rékassy elfelejtődött, miközben Kondort legendává emelték. Művészettörténeti szempontból indokolt lenne történeti módszerekkel feltárni kettejük eltérő recepciótörténetének gyökereit, azonban jelen tanulmány a diszciplínában ritkán alkalmazott statisztikai elemzéssel teszi meg ugyanezt. A tanulmány az Arcanum digitális folyóirat-adatbázisára támaszkodik, amely tartalmazza a korabeli művészeti élet szinte összes sajtóorgánumát, a művészeti szakfolyóiratok mellett a műkritikákat és művészeti híreket megjelentető heti- és napilapokat.

Az elemzés a két művészre teljes szövegű keresés révén adott hivatkozások éves eloszlását vizsgálja először a pályafutásuk idején, majd az utóéletük folyamán. A grafikonok szerint Kondor némileg ismertebb és híresebb volt, mint Rékassy, ám meglepő módon a két találati lista eloszlása megegyező karrierívét mutat. Korai pályafutásukat lassú, fokozatos felemelkedés jellemzi, amelyet harmincnégy éves korukban áttörő sikerek követtek. Mindkettőjüknek négy jelentős karriercsúcsa volt, haláluk generálta a legtöbb idézettséget, és ezek az értékek életük igazi nagy sikereinek hivatkozásait is jelentősen meghaladják.

Az utóéletük hivatkozáslistáinak grafikonjai azonban drasztikusan különbözőek: Kondor görbéje többször is égbeszökően magasra emelkedik, míg Rékassy diagramja mindvégig viszonylag alacsonyan marad. Ez a visszaesés nem a teljes mellőzöttséget, hanem a média figyelmének hiányát jelzi. A kvantitatív elemzés nemcsak a két művész eltérő recepciótörténetét teszi láthatóvá, hanem nyomon követi Kondor posztumusz mítoszának építkezését is. Végezetül azzal a kérdéssel foglalkozom, hogy milyen okokra vezethető vissza kettejük eltérő recepciótörténete, illetve milyen történeti és szakmai körülmények tették Kondort másoknál alkalmasabbá arra, hogy kultikus figurává váljon.

Kulcsszavak:

művészettörténet, recepciótörténet, modern magyar művészet, grafika, statisztika, művészek kultusza

* Tanulmányom az NKFIH (OTKA) 147364 azonosítószámú, *A magyar grafika „nagy generációja” és a szolnoki művésztelep. Ágotha Margit, Gácsi Mihály és Rékassy Csaba életművének összehasonlító kutatása* című kutatás keretében készült. Köszönettel tartozom Kálmán Tamásnak és az OTKA-csapat tagjainak: Révész Emesének, Képiró Ágnesnek, Madár Máriának és Szébenyi Nándornak.

„Nem kutattam én utána soha, mert nem szeretem az efféle üres nyomozásokat.”

Rékassy Csaba

„A halál pillanata voltaképpen a megítélés fordulópontja – az általa hirtelen keletkezett távlat egy másik dimenzióban láttatja az alkotó személyét és művét, nagyobb viszonylatok törvényei szerint méreti fel egy-egy életmű helyét és szerepét a kor művészetében.”

Supka Magdolna

1. Bevezető

A múlt század hetvenes éveitől kezdve a hazai műkritikában és művészeti szakirodalomban erőteljesen jelen van az a szemlélet, amely szerint a korszak képzőművészetében Kondor Béla (1931–1972) alakja kimagaslik a művészek közül: ő az ihletett zseni, a próféta, míg a többiek, köztük Rékassy Csaba (1937–1989) is „csak” kiváló képességgel rendelkező, tehetséges művészek. Tény, hogy Rékassy élettörténete, munkássága és recepciója nem bővelkedik olyan izgalmas, botránys vagy szélsőséges fordulatokban, mint a nála néhány évvel idősebb Kondoré: Rékassynak nem voltak szerepei, nem volt *ars poeticája*, nem volt megosztó, és nem akarták kisajátítani, életműve jobban belesimul a hagyományba, és karrierje is inkább tipikus, mint egyedi. Jóllehet Rékassy mindent elért, amit józan értékítélettel nézve akkoriban el lehetett érni, mégis elfelejtődött, miközben Kondort legendává emelték.¹

Művészettörténeti szempontból indokolt lenne történeti módszerekkel, források elemzésével feltárni kettejük igen eltérő recepciójának történéseit és okait, ám a jelen tanulmány másféle utat választott: egy, a diszciplínában ritkán alkalmazott módszerrel, statisztikai elemzéssel teszi meg ugyanezt. A cél eredetileg Rékassy hagyományos recepciótörténetének megírása lett volna, de a szakirodalom felkutatása során használt adatbázisok feltártak bizonyos mintázatokat, amelyek a statisztikai módszer hatékonyságát vetítették előre. A tanulmány kiindulópontja tehát az a kérdés, vajon kettejük esetében a polarizált szemlélethez vezető folyamatnak vannak-e objektíven megragadható aspektusai, a számszerűsített recepciótörténet jelzi-e ezt az erős szembeállítást, és felfedi-e ennek eredetét, okát, természetét. Kondor recepciótörténete nagyrészt feldolgozott, és feltételezzük ennek ismeretét, Rékassyé megíratlan, ezért itt hangsúlyosabb szerepet kap.

A Rékassy–Kondor-párosítás mellett szólt, hogy ugyanahhoz a generációhoz tartoztak, habár Rékassy hat évvel volt fiatalabb Kondornál, és ezt a korkülönbséget a korai kritika erőteljesen hangsúlyozta; mindketten a Képzőművészeti Főiskolán végeztek, és elsősorban mint grafikusok váltak ismertté, jóllehet tanulmányaik és karrierjük

¹ Vö. Marosvölgyi Gábor, „A Kondor-legendárium: A Kondor Béla-életmű recepciótörténeti vázlata,” in *Neve korszakot jelöl: Tanulmányok Kondor Béla művészetéről*, szerk. Horváth Gyöngyvér, Fertőszögi Péter és Marosvölgyi Gábor, 11–41 (Budapest: Kovács Gábor Művészeti Alapítvány, 2017), különösen 22–24.

során számos más műfajban alkottak maradandót. Személyesen ismerték egymást, de nem a főiskoláról, mert Kondor már végzett, mire Rékassy bekerült. Rékassyt már pályája indulásakor szembeállították a „nagyokkal”, Kondorral, Gross Arnoldddal, és a Kondor-iskola tagjának vagy Kondor-követőnek nevezték. Supka Magdolna, a Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztályának művészettörténésze az 1971-es nagy Dürer-emlékkiállítás apropóján a korabeli grafika négy, stílusában is elkülönülő generációját különböztette meg.² Amikor Rékassy és pályatársai feltűntek a színen, Kondor a középnemzedék tagjává avanzsálódott, és még épp megérte fiatalabb pályatársának befutását: Rékassy első önálló tárlatát a Múcsarnok Kamaratermében Kondor nyitotta meg – az utólagos események ismeretében ez a staféta átadásának gesztusa is lehetne.

1. kép. Rékassy Csaba, Kondor Béla és Frank János a Múcsarnok Kamaratermében Rékassy kiállításának megnyitóján, 1971. június 5. (Szabellédy Géza fotója, MTI)

A statisztikai elemzést megelőlegező feltételezés, miszerint a magas idézettségi adatok a két művész vonatkozásában kulcsfontosságú szakmai vagy életeseményekkel korrelálnak, majdhogynem nyilvánvaló, hiszen ezek az események jelentik a hivatkozások alapját. Az elemzés egyik eredménye, hogy Rékassy és Kondor karrierje, annak ellenére, hogy ez utóbbi ismertebb, meglepően hasonló mintázatot mutat. Az utóéletük találati listáinak vonatkozásában ezzel szemben jelentős eltérések mutatkoznak: nemcsak diagramjuk alakzata teljesen más, de a találati számok esetében is óriási az eltérés: a Kondor-kultusz felépítése a nyomtatott sajtóban nyolc-tízszeres

² Lásd Supka veszprémi előadását (B. T., „A mai magyar grafika. Dr. B. Supka Magdolna előadása a művészklubban,” [Veszprémi] *Napló* 27, 1971. június 10, 135. sz., 5), illetve később megjelent elemzését: B. Supka Magdolna, „Dürer emlékeztére születésének 500 évfordulóján,” *Kisgrafika Értesítő*, 2. sz. (1971): 823–828.

idézetségi számokat eredményezett. A reflektált siker kulcsa, az észszerűnek tűnő várakozásokkal ellentétben nem a művészeti-közéleti folyóiratok, hanem a vidéki napilapok kezében volt. Végezetül azzal a kérdéssel foglalkozom, hogy milyen okokra vezethető vissza kettejük eltérő recepciótörténete, illetve milyen történeti és szakmai körülmények tették Kondort alkalmassá arra, hogy kultikus figurává váljon.

2. Statisztika az Arcanum adatbázisán

A statisztikai elemzés során az Arcanum teljes szövegű keresést lehetővé tevő adatbázisán vizsgálom a két művészre adott hivatkozások éves eloszlását először a pályafutásuk idején, majd az utóéletük folyamán. Statisztikai elemzésekhez szükség van adatbázisra, amelynek jellege bizonyos fokig meghatározza a módszert is: az elsődleges kérdés az, hogy milyen természetű az elérhető és mérhető adat. A nem túl nagy számú művészeti téren végzett eddigi statisztikai elemzések egyikében, a Geoffrey R. Lanyon–Lones Smith szerzőpáros például aukciós katalógusok alapján az életkor függvényében vizsgálta híres festőművészek eladási szerepléseit két faktor, az elért mennyiségi és vásárlási értékek mentén.³

Az Arcanum adatbázisában találati listát lehet vizsgálni, ezt a találati listát teljes névre végzett kereséssel állítottam elő.⁴ A teljes névre lefolytatott keresés mellett szólt, hogy az nem adott ki számottevő mennyiségű fals találatot. Kondor esetében id. Kondor Bélát, a művész azonos nevű apját kellett kiszűrni, ellenben a csak vezetéknevre vonatkozó találatok nagyon sok hamis találatot hoztak volna, például a Munkácsy-díjas, rézkarcokat is készítő Kondor Lajos grafikus, vagy Rékassy esetében lányát, a szintén grafikus Rékassy Esztert; mindkét esetben még a működési területeik is megegyeznek. Mivel az Arcanum digitális adatbázisa tartalmazza a korabeli művészeti élet szinte összes sajtóorgánumát, az esszéket és tanulmányokat közlő művészeti szakfolyóiratok mellett a műkritikákat és művészeti híreket megjelentető heti- és napilapokat, valamint a művészéletrajzokat közrebocsátó lexikonokat, és ezek terén majdhogynem teljesnek tekinthető, az újabb bevitt dokumentumoktól sem várható a találati listák jelentős növekedése, így a kutatás eredményeinek lényeges változása sem.

A teljes találati lista véglegesítéséhez figyelembe kellett venni az Arcanum működésének alábbi jellemzőit és korlátait. (1) A keresőbázisban az egy oldalon meg-

³ Geoffrey R. Lanyon és Lones Smith, „A Portrait of the Artist as a Young, Middle-Aged, and Elderly Man,” *SSRN Electronic Journal* (2000), <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.182218>.

⁴ A teljes névre keresés az OCR-zajokon túl elvileg kizárhat olyan találatokat, ahol csak vezetéknevvel említik az alkotókat, azonban a számos átnézett találat alapján kijelenthető, hogy még a kishírekben és ajánlókban is első említéskor teljes névvel hivatkoznak az adott művészre, emiatt nem marad jelentős számú említés a radar alatt. Az Arcanum BERT rendszert használ az optikai karakterfelismerés (ORC) korrigálására, amivel lehetséges a régiesen, szóközökkel szedett vagy a sor végén elválasztott nevek felismerése. Az adatbázisban található szövegek optikai karakterfelismeréssel (OCR) ellátott, úgynevezett „kétrétegű” PDF-fájlok. A keresés csak megközelítő pontosságú, mivel a rossz felismerésekből eredő hibák az adatbázisban csak részlegesen kerültek kijavításra. További nehézséget jelent, hogy egyrészt az Arcanum nem közli metaadatként az egyes digitalizált forrásokhoz tartozó OCR-hibaarányt (*confidence/error rate*), másrészt nem adja meg a használt OCR-szoftver verzióját az egyes PDF-ek esetében; valamint nincs hibatűrő, illetve hozzávetőleges (*fuzzy*) keresés sem, amely segítené a zajos OCR-es szövegek pontosabb keresését.

jelenő többszöri névemlítés is egyetlen találatnak számít, a találati lista tehát nem teljes előfordulási számot és nem is a találatok relatív gyakoriságát mutatja, hanem azoknak az oldalaknak a számát, amelyeken a művészek teljes névvel szerepelnek.⁵ (2) A keresés nem tud különbséget tenni fontos és kevésbé fontos tartalmak közt, így a kiállításajánlók, műkritikák, művészeket bemutató rövid cikkek és a róluk szóló tanulmányok mellett külön találatnak számítanak a képcímekben, tartalomjegyzékekben, képjegyzékekben, indexben vagy repertóriumokban való megjelenések is, de ugyanígy beleszámítanak a hirdetések és a múzeumi nyitvatartásokra adott hivatkozások is. Ezek a találatok valós adatoknak számítanak és jobban differenciálnak, azaz felerősítik a már eleve meglévő viszonyokat. (3) Vannak olyan létező, teljes névre megjelenő találatok, amelyeket az Arcanum keresője nem észlel, valószínűleg a pontatlan szkennelés miatt. (4) Az Arcanumnak létezik saját, időtengely mentén legyártott belső statisztikája (a keresések bal alsó sarkában látszódó ábra), azonban az *y* tengelyen látható számértékekhez nem elérhető magyarázat, ezért az elemzéshez nem használható. (5) Az Arcanum statisztikai ábrájának adatai nem nyerhetők ki adatként. (6) Annak ellenére, hogy létezik az Arcanumban illusztrációra szűrés, ez a keresés nem az adott művész illusztrációinak számát, hanem az olyan illusztrált oldalak számát jelzi, ahol a művész neve is előfordul. (7) Az Arcanum adatbázisa nem áll készen bonyolultabb statisztikai elemzések elvégzésére, mert sem a találati listák, sem a mögöttük álló adatok nem menthetőek ki adatszerű formában, például Excel-fájlba, pedig az elérhetőségen túl ez lehetne az adatbázis erőssége. (8) A statisztikai elemzések egyik követelménye a reprodukálhatóság, amit az Arcanum folyamatosan frissülő és bővülő adatbázisa csak megközelítőleg tesz lehetővé: nem lehetséges ugyanis az adatbázis egy adott dátumon létező régebbi állapotának visszaállítása; jelen elemzés esetében a vizsgált dátumhoz képest⁶ a megjelenés idejéig ez 1-2%-os hozzáadott találatot jelentene, ami a kapott eredményeken érdemileg nem változtatna.

Mielőtt rátérnék az elemzés leírására és eredményeire, egy rövid kitérőt kell tennem a statisztika művészettörténeti kutatásban történő használatát illető módszertani kérdésre. A számadatokon, adatbázisokon és statisztikákon alapuló objektivitásra való törekvés változatos formákban régóta jelen van a művészettel kapcsolatos gondolkodásban, de míg a régebbi korokban ezek a kísérletek ritka kivételnek számítottak, az utóbbi évtizedekben, de kiváltképp az elmúlt néhány évben számuk szinte robbanásszerűen megnövekedett. Bár egyelőre nem látszik ezekből a próbálkozásokból, hogy standard módszerré tudnának válni a művészettörténetben vagy a vizuális kultúra kutatásában, a mennyiségi növekedés azt jelzi, hogy ezek a kísérleti megközelítések nemsokára megkerülhetetlenek lesznek. A módszertani párhuzamok jelenleg a pontozástól⁷ a

⁵ A legideálisabb a nevek relatív gyakoriságának mérése lenne, azonban ez az adat nem áll rendelkezésre. Azonban még a relatív gyakoriság is (a korpusz összetétele mellett) tükröz egyfajta társadalmi és kulturális meghatározottságot (lásd például a Google Books korpuszán szavak és kifejezések használatát és eloszlását vizsgáló tanulmányt: Eitan Adam Pechenick, Christopher M. Danforth és Peter Scheridan Dodds, „Characterizing the Google Books Corpus: Strong Limits to Inferences of Socio-Cultural and Linguistic Evolution,” *PLoS ONE* 10, 10. sz. [2015], <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0137041>), amelyről bővebben a tanulmányt lezáró részben esik majd szó.

⁶ A tanulmányban szereplő minden adat az Arcanum 2024.12.12-én elérhető állapotát tükrözi.

⁷ Roger de Piles, aki Charles Le Brun vitapartnere volt a francia Királyi Festészeti és Szobrászati Akadémián folyó *colore e disegno* vitában, a *Balance des Peintres* (1708) című munkájában egy szigorú, mai

freskóciklusok adatbázisán végzett statisztikán⁸ és a képadatbázisok elemzésén⁹ át a digitális művészettörténetig (*Digital Art History*)¹⁰ terjednek.¹¹ Ezek a példák azt bizonyítják, hogy létezik olyan vizuális jellegű tudásanyag, amelyre a nagy adatbázisokon végzett statisztikai elemzés híján nem derülne fény. Az ilyen jellegű, változatos egyéni módszerekkel végzett kutatások a művészettörténetben a *Bildwissenschaft* hagyományát követik.¹²

3. Kondor és Rékassy művészi pályafutása az életük során kapott hivatkozások találati listáinak függvényében

Elsőként Kondor és Rékassy¹³ életük folyamán, teljes névre kapott hivatkozáslistáinak eloszlását vizsgálom (1. ábra): a korabeli művészeti életről alkotott tapasztalati és

szóval élve pontozásos versenyt indított a festészet már akkor is vitathatatlan prominensei között. Lásd Victor Ginsburgh és Sheila Weyers, „De Piles, Drawing and Color: An Essay in Quantitative Art History,” *Artibus et Historiae* 23, 45. sz. (2002): 191–203, <https://doi.org/10.2307/1483688>.

⁸ Az idén százéves Marilyn Aronberg Lavin az 1980-as években a képi elbeszélés kutatásához itáliai templomok és kápolnák képciklusait tartalmazó, 300 tételt meghaladó számítógépes adatbázist készített, lásd Marilyn Aronberg Lavin, *The Place of Narrative. Mural Decoration in Italian Churches, 431–1600* (Chicago – London: The University of Chicago Press, 1990).

⁹ Egyes művészettörténeti tanszékek és kutatóintézetek képadatbázisai elengedhetetlenek a művészet történetének tanulásához és műveléséhez, ilyen például a Warburg Intézet ikonográfiai adatbázisa, a princetoni *Index of Medieval Art* (az egykori *Index of Christian Art*), a *Bildindex Foto Marburg*, vagy az internet korai éveitől elérhető *Web Gallery of Art*. A róluk szóló szakirodalom főként az adatbázisok létrejöttét és taxonómiai kérdéseit vizsgálja, lásd Rembrandt Duits, „Classified Iconography: A New Data Model for the Warburg Institute Iconographic Database,” in *IEEE 5th International Symposium on Emerging Trends and Technologies in Libraries and Information Services (ETTLIS)*, szerk. Kataria Sanjay et al., 155–158 (Greater Noida, Bennett University, 2018); Colum P. Hourihane, „Classifying Subject Matter in Medieval Art: The Index of Christian Art at Princeton University,” *Visual Resources: An International Journal of Documentation* 30 (2014): 255–262, <https://doi.org/10.1080/01973762.2014.936103>.

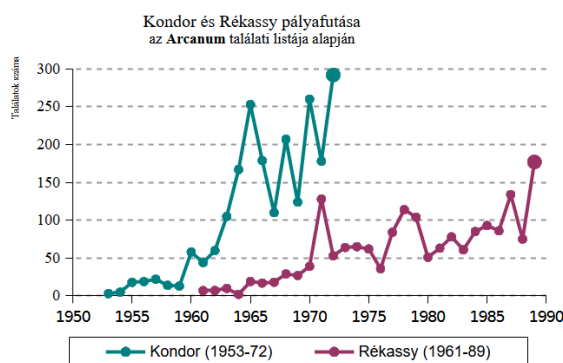
¹⁰ Lásd például a Computers and the History of Art (CHArt) egyesület <https://chart.cch.kcl.ac.uk/index.html> éves konferenciáit és a következő kézikönyvet: Kathryn Brown, *The Routledge Companion to Digital Humanities and Art History* (Abingdon–New York: Routledge–Taylor and Francis, 2020).

¹¹ 2009-ben alakult meg a Duke’s Digital Art History & Visual Culture Research Lab, amelynek célja a digitális technológiák alkalmazása a történeti kutatásban: <https://dahvc.org/>; 2015-ben indult a heidelbergi egyetemen kiadott *International Journal for Digital Art History* (DAHJ) folyóirat <https://dahj.org/>; lásd továbbá a Digital Art History Society honlapját: <https://digitalarthistorysociety.org/>.

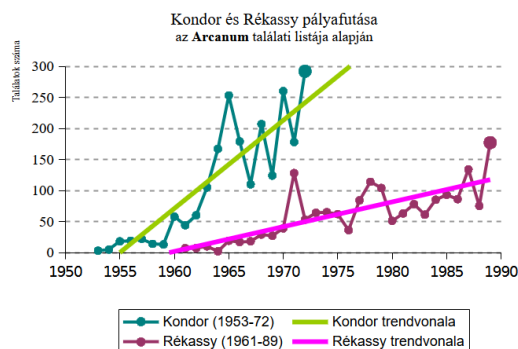
¹² Néhány fontosabb tanulmány az elmúlt évekből a kvantitatív módszerek és a *Bildwissenschaft* hagyományának összeegyeztetésére: Anna Bentkowska-Kafel, „Debating Digital Art History,” *International Journal for Digital Art History*, 1. sz. (2015), <https://doi.org/10.11588/dah.2015.1.21634>; Lev Manovich, „Data Science and Digital Art History,” *International Journal for Digital Art History*, 1. sz. (2015), <http://dx.doi.org/10.11588/dah.2015.1.21631>; Harald Klinke, „Big Image Data Within the Big Picture of Art History,” *International Journal for Digital Art History*, 2. sz. (2016), <https://doi.org/10.11588/dah.2016.2.33527>.

¹³ A nyomtatott sajtóban következetlen Rékassy Csaba névhasználat, néha egy adott lapszámon belül is többféleképpen írják a nevét. Pályája elején felváltva találjuk meg a Rékassy és a Rékássy névváltozatot, az 1970-es évektől zömében már helyesen szerepel, de elvétve még előfordul Rékássy alakban is. A Rékási változatot inkább csak a pálya kezdetén látni, a Rékassy vagy Rékasi ritkán, inkább csak elírás miatt fordul elő.

történeti tudásunkkal összhangban áll a grafikonról elsőként leolvasható információ, miszerint Kondor ismertebb és híresebb volt, mint Rékassy, némileg, de nem kiugróan magasabb találati értékekkel, ugyanakkor a két találati lista eloszlása – az objektív meghatározottságotól eltekintve – meglepően hasonló mintázatot, azaz megegyező karrierívet mutat.

1. ábra

2. ábra

Az első grafikon a két művész karrierjének sajtóvisszhangját ábrázolja a találati számok segítségével, éves eloszlásban, az indulás évétől a halálukig tartó időintervallumon (Kondor zölddel, Rékassy lilával jelölve). Aktív éveiket az első felnőttkori szakmai kiállításon való részvételüktől számítom, ez mindkettejük esetében még a főiskolai évek alatt történt. Kondor 1931-ben született, és az első ilyen alkalom 1953-ban, az Ernst Múzeumban megrendezett „Plakát Művészeti Kiállítás”, ekkor huszonkét éves; pályája 1972 decemberében ér véget, karrierje húsz tevékeny évet fog át. Rékassy Csaba 1937-ben született, és képzőművész hallgatóként, huszonnégy évesen, 1961-ben a vásárhelyi Őszi Tárlaton szerepelt először az ottani majolikagyárral való együttműködés eredményeként készült kerámiatárgyakkal; 1989-es haláláig tartó pályája huszonkilenc évig tart, Kondorhoz képest majdnem másfélszer több aktív év adatott számára.

Erre az időszakra Kondor Béla nevére 2131 találatot ad az Arcanum, Rékassy Csaba nevére 1788 találatot, ami nem jelent nagy különbséget. Ha ezt összevetjük az alkotópálya hosszával (20, illetve 29 év), akkor nemcsak az látható, hogy Kondor személyével és a hozzá köthető történésekkel viszonylag többet foglalkoznak a lapok, hanem az is, hogy némileg szélesebb körben ismerik, nagyobb közönséghez jut el a híre: Kondornál ez 159, míg Rékassynál 127 sajtóorgánumban jelent. Rékassyhoz képest Kondor nagyjából 20%-kal „ismertebb”, ha a találatok számát és a források spektrumát figyeljük; ez azt jelenti, hogy nagyságrendileg nincs eltérés közöttük. A kettejük közti különbség a diagramokra illesztett trendvonalak meredekségénél válik nyilvánvalóvá, Kondor esetében ez megközelítőleg 14, Rékassynál pedig csak 4 (2. ábra).¹⁴

A grafikon egészét tekintve látható, hogy mindketten eredményes, bár egyenetlen karriert futottak be, amelyben a felívelő pályakezdést nagy, kiugró sikerek követték.

¹⁴ A közelítő lineáris függvények egyenlete Kondornál $y=14,193x-27748$, Rékassynál $y=3,9847x-7808,2$ (az x tengely 1950-től indul).

A grafikon eleje alacsony és fluktuáló, ám szinte folyamatosan növekedő tendenciát mutat. A pályakezdő évek lassú építkezését követő első kiemelkedő elismerésre mindkettejüknek majdnem egy évtizedet kellett várnia, az áttörés 34 éves korukban, 1965-ben, illetve 1971-ben történt. Ez az életkor megközelíti a Lanyon és Smith karrieranalízisében az aukciós adatokból kiszámolt értéket, amely szerint a művészek a vásárlási érték és az alkotások mennyiségének tekintetében a csúcspontot 31, illetve 32 évesen érik el.¹⁵ A találati lista grafikonja szerint mindkét művész pályafutásának négy nagy tetőpontja volt, az első kimagasló siker után még két lokális találati maximum következik, amelyek nem, vagy csak éppenhogy megközelítik az elsőt, miközben a közbülső találatok völgyei kevésbé eseménydús éveket – megpihenéseket, megtorpanásokat, visszaeséseket vagy hanyatló időszakokat – jeleznek. Mindkettejük esetében a haláluk generálta a legtöbb idézettséget, és ezek a hivatkozási számok az igazi nagy sikereiket is jelentősen meghaladják.

Rékassy és Kondor vonaldiagramja között három alapvető különbség látható, amelyeknek objektív vagy történeti okai vannak: Rékassy grafikonja alacsonyabban van, mert rá kevesebb találat érkezett; későbbi időpontból indul, a fáziseltolódás a köztük lévő korkülönbségnek tudható be; Rékassy diagramja elnyújtottabb, mert alkotói periódusa másfélszer hosszabb volt. Következésképp, Rékassy grafikonja balra tolva, megnyújtva és az időtengely mentén összezsugorítva szinte pontosan lefedné Kondorét, más szóval a karrierjükben bekövetkező történések sajtóvisszhangjának lenyomatai, a találati listák eloszlása szinte ugyanolyan rajzolatot jelenítenek meg. A mintázat nem várt hasonlóságának okait számos más művész karrierívének elemzésével lehetne kideríteni: ez lehet véletlen egybeesés, de jó eséllyel az 1960-as, 1970-es évek sikeres magyarországi művészeinek karrierívei általában így néznek ki, és az is elképzelhető, hogy a modernizmus befutott művészeinek pályái hasonló sémát követnek.

4. A grafikon maximumai és a pályafutás eseményeinek korrelációja

Rékassy és Kondor esetében a találati listák kiugró éves értékei szakmai pályafutásuk olyan fontos állomásainak feleltethetők meg, amelyek felkeltették a sajtó intenzív érdeklődését, ám a maximumokat jellemzően nem egy, hanem halmozott események sorozata idézi elő, elsősorban önálló kiállítások, szakmai díjak, csoportos kiállításokon való szereplések és általuk illusztrált kötetek megjelenései, valamint az ezekhez kapcsolódó híradások, kiállításajánlók és műkritikák, nem utolsósorban pedig reklámok és hirdetések. Nézzük meg részletesen, hogy miből tevődnek össze a csúcspontok hivatkozásai.

Kondor rövid karrierjében az első önálló, betiltott kiállítása a budapesti Fényes Adolf Teremben (1960) vált ki a sajtóban nagyobb visszhangot, ezt követően a hatvanas évek elején szinte évről évre folyamatos növekedés látszik a találati listában, amihez a II. Miskolci Országos Grafikai Biennálé 1963-as nagydíja is hozzájárult. Legsikeresebb a csúcserőérték hozó 1965-ös év, amikor is az addigi életművét bemutató önálló kiállítása nyílt az Ernst Múzeumban és elnyerte a Munkácsy-díj II. fokozatát. Innentől évről évre váltakoznak a tetőpontok és a visszaesések. Egy kisebb tetőzést eredményez 1968-

¹⁵ Lanyon és Smith, „A Portrait of the Artist”.

ban a velencei biennálén való szereplése és a margitszigeti pannó felállítására, majd 1970-ben újra maximum értéket ad önálló tárlatainak sorozata a Múcsarnokban, Szegeden a Móra Múzeumban és Debrecenben a Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Utolsó évében, 1972-ben zajlott a megrendelt, majd visszautasított *A szentek bevonulása a városba* körüli hercehurca, majd az illusztrációiból nyílt önálló tárlata a Petőfi Múzeumban; ezt kísérte az *Élet és Irodalom* decemberi számában illusztrációinak leközlése. December 12-i halálának hírért csak a napi- és hetilapok tudták még az évben közölni, a többi sajtóorgánumnál ez a következő év elejére tolódott, ami már az utóéletének találataihoz adódik.

4.1. Rékassy első alkotói periódusa: 1961–1970

Rékassy pályafutásában – Kondorhoz hasonlóan – szintén négy nagy csúcspont látható a találati lista grafikonján: első igazi sikereit 1971-ben élhette meg, amihez egy lassan induló, műfajilag változatos, kísérletező évtized vezetett. Az 1961–1970 közötti évtized karrierjének első periódusa,¹⁶ a pályakezdő bemutatkozásokból rendszeresen kiállító, feltörekvő művésszé vált. Gyakori résztvevője volt a vidéki nagy csoportos tárlatoknak, mint a Hódmezővásárhelyi Őszi Tárlat, a miskolci Országos Grafikai Biennálé, vagy a szintén miskolci Országos Képzőművészeti Kiállítás, és szerepelt a Fiala Képzőművészek Stúdiójának fővárosi tárlatain. A visszafogott hangnemben író kritikusok részéről a fokozatosság elve érvényesül: kezdetben csak megemlítik a nevet, konstatálják jelenlétét, és felhívják egy-egy művére a figyelmet, később már számon tartják, kiemelik, ismerik és kedvelik, alkalomadtán hiányolják, de évekbe telik, míg elérkezik a néhány mondatos vagy egy bekezdésnyi visszajelzés ideje. A találati listát növeli, hogy illusztrációit igen hamar elkezdik folyóiratok is közölni, az *Élet és Irodalom* 1962-től, a *Napjaink* 1963-tól.

A kritika érdeklődését elsőként felkeltő Rékassy-munka egy zalaegerszegi általános iskola előcsarnokába készített nagy méretű, népies ihletésű kerámia falikép, korai épületdíszítő munkáinak egyike.¹⁷ Rékassy a Képzőművészeti Főiskola murália szakán végzett, és pályafutása első évtizedében gyakran indult pályázatokon Pintér Béla építéssel egy tervezői csapat tagjaként.¹⁸ Számos épületplasztikája megvalósult, köztük üzletek, szállodák (Hotel Volga, Hotel Duna InterContinental, Hotel Buda Penta), iskolák díszítése (Nagykőrösi Élelmiszeripari Szakközépiskola, 1968), amelyekről a Magyar Építőművészet rendre beszámolt.¹⁹ Rékassy még főiskolás korában fedezte fel

¹⁶ Rékassy életművének periodizációjakor a pályafutás eseményeinek és az oeuvre műveinek eloszlását vettem alapul, amely természetes módon jelölt ki egységeket; a kezdő és záró évszámoknál igyekeztem az évtizedhatárokat és az 1945 utáni művészet periodizációjának tekintetében létező szakmai konszenzust is figyelembe venni.

¹⁷ Tervezése 1963, kivitelezése 1964–1965. Lásd Hegedüs Gyuláné, „Két ezrelék: 1965-ben elhelyezett képző- és iparművészeti alkotások a Dúnántúlon,” *Jelenkor* 9, 6. sz. (1966): 558, és Szerdahelyi Károly, „Általános iskola, Zalaegerszeg: Építész Pulai Sándor (ZALATERV),” *Magyar Építőművészet* 17, 6. sz. (1968): 32–33.

¹⁸ Vö. Posgay Csaba, „In memoriam Pintér Béla (1925–1992): Emlékeim Pintér Béláról és műterméről,” *Magyar Építőművészet* 84, 3–4. sz. (1993): 78.

¹⁹ Vö. Finta beszámolója a Hotel Volga átépítése során megmenteni próbált enteriőralkotásokról: Finta József, „Néhány emlékező sor: Király László Munkácsy-díjas belsőépítész 1938–2003,” *Régi-Új Magyar Építőművészet*, 6. sz. (2003): 24.

az Alföld szépségét,²⁰ a népi hagyomány motívumkincsének stilizálását kis méretű fametszetekre is átvitte, ilyen például a *Népmesék* sorozat (1965–1968). Ez a korai, síkszerű, népies jellegű stílus a kritika körében vegyes fogadtatásra lelt.²¹

Ezzel párhuzamosan 1964-től mesterségekkkel és kézműves műhelyekkel foglalkozó fa- és rézmetszeteket készít, amelyeken már elkezd térbe, mélységbe komponálni. A *Szönyegszövő* és *Fazekas* (1964), *Kőfaragó* és *Lakatos* (1965), *Szobrász* (1966), és mind közül a legismertebb, több verzióban elkészült *Pálinkafőzde* (1967–1971) és a *Kovácsok* (1972) később sorozattá állt össze. A témát Rékassy továbbvitte a Budapesti Történeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria falait díszítő gobelinek tervpályázatára, amelynek kompozícióját középkori oltárképek és *vitaikonok* ihlették (*Középkori kézművesség*, 1965, gobelinterv). Ezzel indul meg az életműben a régi művészeti alkotásokat stílusban, témában, képszerkezetben vagy kompozíciós megoldásokban megidéző munkák sora, ami lehetőséget ad a műkritikusok számára, hogy bevonják az egyetemes művészet kánonjába, észrevegyék tehetségét és a benne rejlő lehetőségeket. Kocogh Ákos már nagyon korán megelőlegezi az oeuvre kiteljesedését: „Düreri gond, részletező hűség, praeraffaeliták és reneszánsz, realizmus és humor [...] ezzel a tudással, ezzel a műgonddal kell hozzáfogni a munkához [...] [vajon] eléri-e azt az elementáris hatást, amit elért Dürer vagy Holbein a maga idejében?”²² Pernecky Géza is megérzi a benne rejlő potenciált: „még nem talált rá igazi műfajára – hibátlan élő és szépségű metszetei mögött még nagyobb és kihasználatlan tehetséget érzünk.”²³ Supka Magdolna a középkori kódexdíszítőkhöz hasonlítja,²⁴ munkái láttán többen Dürerre, Cranachra, Bruegelre vagy a holland mesterekre asszociálnak.²⁵

Bravúros rajzi készségei mellett a pozitív hangvételű korabeli kritikák Rékassy technikai, műfaji és stílári sokoldalúságát dicsérik. Tárgyalkotó művésznek, vagy mai kifejezéssel dizájnernek is nevezhetnénk, hiszen a grafikáin (fametszet, rézmetszet, rézkarc, litográfia) túl könyvillusztrációkat, üveg- és kerámiatárgyakat készített, és a faintarzia, a tűzzománc és a sodronyzománc technikájával is kísérletezett; ezeket a próbálkozásokat az adott műfajjal foglalkozó szaklapok követték figyelemmel.²⁶ Érdeemes kiemelni néhány negatív hangvételű kritikát is, amely általában két prob-

²⁰ Egy 1961-es rövid interjúban mondja: „Nagyon megtetszett a táj, az ember. Eddig azt hittem, hogy a pusztaság mit sem ad egy festő számára. Nem így van [...] az Alföld szépségét csupán most kezdem ízlelni”. (Sz. E., „Dolgozni szeretnék, a többit meglátjuk...: A Képzőművészeti Főiskola festő- és szobrásznövendékei között Vásárhelyen,” *Csongrád Megyei Hírlap* 6, 181. sz. [1961. augusztus 3]: 4). Majd az 1971-ben Frank Jánossal készült beszélgetésben is visszatér a témára, lásd Frank János, „Rékassy Csabánál,” *Élet és Irodalom* 1971. márc.13., 12.

²¹ D. Fehér dicséri (D. Fehér Zsuzsa, „A Miskolci VII. Országos Kiállítás,” *Művészet* 4, 3. sz. [1963]: 34–36, 36); Molnár Vera szerint a képzőművészetben csak népieskedés van (Molnár Vera, „A II. Miskolci Országos Grafikai Biennáléről,” *Észak-Magyarország*, 1963. nov. 7., 9).

²² Kocogh Ákos, „A III. Miskolci Országos Grafikai Biennálé,” *Borsodi Szemle* 9, 4. sz. (1965): 37–49, 44.

²³ Pernecky Géza, „A XIV. Vásárhelyi Őszi Tárlat,” *Magyar Nemzet*, 1967. okt. 21., 4.

²⁴ B. Supka Magdolna, „A IV: miskolci országos grafikai biennálé,” *Észak-Magyarország*, 1967. dec. 10., 9.

²⁵ Seres János, „A III. Országos Miskolci Grafikai Biennálé,” *Népművelés* 13, 1. sz. (1966): 38–39; Fóthy János, „Stúdió 67. Képzőművész fiatalságunk seregszemléje,” *Művészet* 8, 10. sz. (1967): 42–43, 43; Trencsényi László, „Hódmezővásárhely, 1969 ősz,” *Művészet* 11, 1. sz. (1970): 43–44, 43.

²⁶ A műfaji változatosság miatt személyére sokféleképp hivatkoznak: grafikusművész, festő, illusztrátor, keramikus, ötvösművész vagy iparművész.

lémát érint: vagy azt róják fel neki, hogy túlságosan közel marad az előképekhez, vagy pont a bravúr csap át túlzásba. „Igényes, ügyes, bár nem eléggé szellemes” – írják könyvillusztrációiról,²⁷ más szerint „kissé szárazon, túlságosan is közelmaradva az előképekhez” dolgozott ki terveket,²⁸ de volt, hogy úgy hivatkoztak rá, mint „a tudásával bravúroskodó Rékassy.”²⁹

4.2. A siker éve: 1971

Néhány év alatt beérett Rékassy sokrétű tevékenysége, az 1971-es kiugróan magas találati érték annak köszönhető, hogy az évben összetorlódtak az események: megnyílt első önálló tárlata, megjelentek az első kifejezetten róla szóló kritikák, elnyerte a grafikai nagydíjat és addigi munkássága kisebbséget vitát generált a legfontosabb művészeti lapok hasábjain; mindezek eredményeként megszilárdult a művészeti életen belüli pozíciója, állandó és lassan nélkülözhetetlen szereplőjévé vált a kortárs művészeti szcena grafikával foglalkozó kulcsfontosságú kiállításainak. Rékassy 34 éves korára befutott művész lett.

Nézzük át időrendben az év történéseit. Felvezetésképpen márciusban az *Élet és Irodalomban* Frank János műtermi beszélgetésben mutatta be Rékassyt, aki indítástáiról, a mesterségekhez fűződő viszonyáról, a technikai folyamatok kontroll alatt tartásáról és a műfaji diverzifikáció mibenlétéről beszélt. A techné iránti elköteleződése és annak ilyen fokú precizitással való művelése már magyarázatra szorult.³⁰ Májusban megnyílt a Magyar Nemzeti Galériában a Supka Magdolna és Kass János által szervezett, méretében is impozáns jubileumi Dürer-kiállítás, ami egyedülálló bemutatói lehetőséget nyújtott a kor grafikusainak. Sokak szerint itt tetőzött a hatvanas években szabadabb és felívelő időszakát élő műfaj, a grafika.³¹ Kevés ennél kézre állóbb feladatot lehetett volna Rékassy számára találni: két korábbi metszete mellett egy új, Dürert és a művészek többféle lehetséges alkotói nézőpontját tematizáló lappal jelentkezett (*A.D. mester rajziskolája*, 1970),³² amelyben összeköttetést teremtett a saját és a régi korok látásmódja között. Munkájáért Kondor, Csohány Kálmán és Stettner Béla mellett díjat is nyert.

1971. június 5-én a Múcsarnok Kamaratermében megnyílt Rékassy Csaba első egyéni kiállítása Frank János rendezésével, amely addigi munkásságának teljes keresztmetszetét felölelte. A műfajilag nagyon sokrétű bemutatóra kis katalógus is megjelent. A megnyitó napjára időzítette az *Élet és Irodalom* a Rékassy grafikáival illusztrált lapszámát.³³ Nemes György főszerkesztő és Nagy László képszerkesztő ezzel indította útjára azt a hagyományt, miszerint az *Élet és Irodalom* havonta egy teljes lapszámot egyetlen kortárs grafikus műveinek szentel, kihasználva azt, hogy, mint írják, a lap

²⁷ H. M., „Bárány Tamás: ... és így írunk mi!”, *Népszava*, 1965. jún. 5., 3.

²⁸ Pernecky Géza, „A budai várpalota gobelinpályázata: Kiállítás a Fészek Klubban”, *Magyar Nemzet*, 1966. márc. 16., 4.

²⁹ Vadas József, „Nem vonalasan”, *Élet és Irodalom*, 1979 márc. 10., 13.

³⁰ Frank, „Rékassy Csabánál”, 12.

³¹ Lásd Révész Emese, „Hommage à Dürer: A kortárs magyar grafika az 1971-es Dürer-év nemzetközi eseményeinek kontextusában”, *Ars Hungarica* 49, 2. sz. (2023): 199–245.

³² Részletes elemzést ad a metszetről Révész Emese, lásd uo., 240–241.

³³ Nagy László, „Bemutatjuk Rékassy Csabát”, *Élet és Irodalom*, 1971. jún. 5., 2.

„grafikai nagyhatalom”.³⁴ Elsőként Rékassytól tizennégy grafikát közöltek. Nagy László rövid írásában a Kondoron át hagyományozódott, dűneri magaslatokat elérő alkotói minőséget, Rékassy „ezermesterember” mivoltát, az újrafelhasználást és a realista látásmód mellett jelen lévő archaizálást emelte ki. Ez évben a pályatársak közül Gyulai Líviusz, Pásztor Gábor, Kass János, Gross Arnold, Ágotha Margit, Szalay Lajos és Bálint Endre szerepelt a lapban, Kondor csak a következő év végén került sorra.

Végezetül novemberben a XVIII. Vásárhelyi Őszi Tárlaton Rékassy nyerte el a Tornyai-plakettet, ami nagy érdem volt grafikusként, mert addig főleg festők és szobrászok kapták ezt a díjat. A hetvenes években, jelezve az új grafikus generáció minőségét, kivételesen még két grafikus, Csohány Kálmán és Rékassy felesége, Ágotha Margit is díjazva lett. Méltatói szerint Rékassy „már annyiszor szerepelt jobbnál jobb munkákkal Vásárhely seregszemléin, hogy rég kijárt volna neki az elismerés,” amiért munkáiban megnyilvánul az a „hallatlan magas színvonalú művesség, az a nagy műhelygond, amellyel alkotásait létrehozta.”³⁵

A műcsarnoki önálló kiállításon látott tárgyak sokfélesége szolgáltatta a kiindulópontot annak a Rékassy munkáiról szóló elméleti vitának, amelyben három kortárs teoretikus-műkritikus reflexiói ütköztek egymással. A vita sarkalatos pontja az volt, hogy vajon a művésznek okvetlenül avantgárdnak, innovatívnak kell-e lennie. Amikor P. Szücs Julianna felvetette a problémát a *Népszabadság*-ban, azt tette, amit minden Clement Greenberg-i értelemben vett kritikusnak tennie kellene,³⁶ de amit a 20. század változó művészetfogalmának fényében sokan csak óvatosan mernek megtenni: kritikát fogalmazott meg az általa helyesnek tartott művészi gyakorlat elérésének érdekében. Mint írja, a kiállításon látott „mindegyik mű – a természetes gravitációt követve – a műfajra legjellemzőbb történelmi stílus eszközeivel él,” és ez úgy mond „ingerli a kritikát;”³⁷ P. Szücs a személyesség áttörését, az avantgárd mentalitás hiányát kérte számon Rékassyn. Szabó György az *Élet és Irodalom*-ban megjelent válaszcikkében megpróbálta tompítani a kérdést, úgy téve, mintha nem értené P. Szücs felvetését. Szerinte Rékassy virtuozitását játékosága és egészséges munkaösztöne menti meg, a művészet kontra mesterség kérdésére pedig az a válasza, hogy a művészetben a „különbéféle műfajok kiegészítik egymást,” és a közönségsiker egyébként is validálja a művészt.³⁸ Ha P. Szücs véleménye a tézis és Szabó György az antitézis, akkor Supka Magdolna reakciója jelenti a szintézist, a békítő hangot, amely – a művész támogatójaként és vélhetően személyiségének jó ismerőjeként – felmenti Rékassyt az avantgárd elvárásai alól. Supka mindenekelőtt a művészi szabadságot értékeli annak belső törvényszerűségeivel és a művészi integritás szem előtt tartásával, amelynek

³⁴ [Szerző nélkül], „Bemutatjuk,” *Élet és Irodalom*, 1987. márc. 20., 18.

³⁵ Horváth György, „Vásárhelyi tárlatok,” *Magyar Nemzet*, 1971. nov. 6., 4; Rideg Gábor, „Vásárhelyi őszi tárlat,” *Népszava*, 1971. okt. 14., 2.

³⁶ Vö. James Elkins, „On the Absence of Judgment in Art Criticism,” in *The State of Art Criticism*, szerk. James Elkins és Michael Newman, 71–96 (New York: Routledge, 2008).

³⁷ P. Szücs Julianna, „A készség veszélye: Rékassy Csaba kiállítása a Műcsarnokban,” *Népszabadság*, 1971. jún. 11., 7. A *Népszabadság* a későbbiekben látványosan távol tartja magát Rékassy pályájának fontos állomásaitól.

³⁸ Szabó György, „Mesterség és művészet,” *Élet és Irodalom*, 1971. jún. 25., 13.

fejlődését, Vasari nyomán, biológiai metaforával magyarázza.³⁹ Kétféle, majdhogynem ellentétes attitűd találkozik itt: P. Szücs szerint a kritikus proaktív, értékkel és elemez, míg Supkánál a kritikus inkább befogadó, aki empatikus magatartásával támogatja a művészt. Innen nézve lesz érdekes Aradi Nóra ideológiai semlegességtől mentes kritikája a még főiskolás Rékassyról, ami szintén a jellegzetesen egyedi stílust kéri számon.⁴⁰

4.3. Rékassy második alkotói periódusa: 1971–1979

A siker éve után Rékassy karrierjében van egy szinte kötelező visszaesés: legközelebb az 1977–1979 közötti, egymást követő három évben jelentkeznek magasabb hivatkozási számok, amelyek az Ovidius-sorozatnak (1976–1977), Rékassy hetvenes évekbeli fő művének köszönhetőek. A csendesebb alkotói periódus alacsonyabb értékeit még az 1972-ben kapott Munkácsy-díj és a Miskolci Grafikai Biennálé 1975-ben elnyert nagydíja sem tudta kompenzálni. Mindemellett a hetvenes évek elejének átlagosan magasabb értékszámai a már befutott művész jellemzői: neve bekerült a köztudatba, művei gyakran szerepelnek egyéni és csoportos tárlatokon, a vele kapcsolatos történészek hírértékkel bírnak a szaksajtó számára, a kiállításajánlók mellett műkritikák jelennek meg róla.⁴¹

A biennálé nagydíja egy két évvel későbbi, önálló bemutatkozás lehetőségével és kötelezettségével járt, és Rékassy 1977-re el is készült egy új anyaggal, gyarapítva a magyar grafikában a klasszikus irodalmi művek illusztrációinak sorát: a tizenöt lap Ovidius *Átváltozások* (*Metamorphoses*) című művének egy-egy könyvéből választott témát. A mitológiai téma megjelenése az életműben 1974–1975 körülre tehető. Az ekkor készült három rézmetszet, az *Ariadné és Daidalosz*, a *Daidalosz és Ikarosz*, majd külön az *Ikarosz* mindegyike egy lehetséges alteregó, a kézműves-művész Daidalosz alakja köré fonódik, azonban ezek még nem tartoznak a sorozathoz.⁴² Rékassy személyesen is kötődött a görög-latin mitológiához, erről egy 1987-es interjúban beszélt,⁴³ és valószínűleg felbátorította az *Átváltozások* új kiadása Devecseri Gábor zseniális fordításában, amely 1974-ben egy Picasso rajzaival illusztrált kiadásban, majd 1975-ben illusztrációk nélkül jelent meg. Az *Átváltozások* Rékassy-féle rézmetszetei első ízben 1977 decemberében lettek kiállítva teljes sorozatként a Miskolci Grafikai Biennálé keretében; a kritika szintézisként, új minőségként tekintett rájuk, és értékelte

³⁹ B. Supka Magdolna, „Rékassy Csaba,” *Művészet* 12, 9. sz. (1971): 41. Supka külön is ír a kritikusi szerepről az 1971-es Dürer-kiállítás kapcsán, lásd B. Supka Magdolna, „Dürer emlékezetére...,” 823–828.

⁴⁰ „A grafikai anyag sok lapja szintén arra hívja fel a figyelmet, hogy a növendékek kissé korán akarnak valamilyen kész, átvett modornál kikötni.” (Aradi Nóra, „Szocialista művésznevelést!,” *Magyar Ifjúság*, 1960. ápr. 16., 4.)

⁴¹ Néhány fontosabb műkritika: Bereczky Loránd, „Rajzok, 1975,” *Napjaink* 14, 8. sz. (1975): 4; Rideg Gábor, „Az ábrázolás szabadságának lépcsőfokai: Jegyzetek a VIII. grafikai biennáléről,” *Napjaink* 15, 1. sz. (1976): 4; Soós Imre, „Rékassy Csaba,” *Kisgrafika* 15, 2–3. sz. (1976): 13–17.

⁴² Révész Emese, *Mese, mítosz, história: Archaizálás és mágiikus realizmus az 1960–70-es évek magyar művészetében*, Kiállítási katalógus (Balatonfüred: Tempevölgy, 2021): 62–66, 88.

⁴³ Nádor Tamás, „A megfigyelő: 10 kérdés Rékassy Csabához,” *Magyar Ifjúság*, 1987. szept. 4., 28–30.

a lapokon a tőle megszokott iróniát.⁴⁴ Az évben már volt Szegeden a Művelődési Központban egy tárlata, majd 1978 decemberében Miskolcon, a József Attila Könyvtár kiállítótermében volt önálló bemutatkozása, és 1979 tavaszán a sorozatot a budapesti Csók István Galériában állították ki, volt tehát a sikernek egy elhúzódó hatása.⁴⁵

Ezekben az években a magas találati értékek másik összetevője a folyóiratok által közölt illusztrációk: a *Napjaink* és az *Élet és Irodalom* szinte minden évben válogatott Rékassy grafikai közül, ritkábban az *Észak-Magyarország*, a *Kisgrafika*, a *Művészet*, a *Tiszatáj*, a *Társadalmi Szemle* folyóiratokban is jelentek meg tőle illusztrációk. A *Napjaink* egy 1978-as lapszámában az Ovidius-sorozat tíz grafikáját tette közzé,⁴⁶ az *Élet és Irodalom* a teljes lapok mellett gyakran használta mintegy helykitöltésre a grafikák egy-egy, eleinte meg sem nevezett részletét.

A kulmináló értékek harmadik összetevője Rékassy könyvillusztrációs tevékenységéhez kapcsolódik: a Megay László íróval 1976-ban kezdődött együttműködése a hetvenes évek folyamán két, nagyon sikeres kötetet eredményezett, mindkettő a Móra Ferenc Ifjúsági Kiadó gondozásában jelent meg: a *Könyves könyv* (1976, 1981)⁴⁷ és a *Hány perced van?* (1978, 1983) több kiadást is megért. Így számos könyves folyóirat és pedagógiai szaklap ajánlása is hozzájárult a magas hivatkozási számokhoz.⁴⁸

4.4. Rékassy harmadik alkotói periódusa: 1980–1989

Az 1977–1979 közti csúcsideőszakhoz képest Rékassy harmadik alkotóperiódusa alacsonyabb találati számokról indul, és fokozatosan emelkedve az 1987-es önálló kiállításával éri el csúcspontját. Az évtized első jelentős állomása a *Tizennyolc rézmetszet* címmel megjelent kiváló minőségű, impozáns, nagy méretű album, amelynek bevezetőjében Supka Magdolna összegezte Rékassy addigi munkásságát, majd a következő évben közölt még egy rövid, benyomáskereső írást a művész kevésbé ismert, fotóalapú Buda-témájú vedutaképeihez.⁴⁹

Rékassy ekkor a negyvenes éveiben járt; visszanézve ez már kései alkotói korszakának számít munkáinak mennyiségét és talán erejét tekintve is, és el-elmaradozott a rendszeres nagy vidéki grafikai tárlatokról. Az évtized legtalálóbb műve *A megfigyelő* (1982–1983), amely egy, a pusztában egyedül, az eseményektől távol foglalatосkodó gépiesített madárijesztőt ábrázol, és amelyet többen önarcképként, művészi hitvallás-

⁴⁴ Pogány Gábor, „A IX. országos grafikai biennále,” *Észak-Magyarország*, 1977. dec. 18., 6; Vadas József, „Vonalhálóban,” *Élet és Irodalom*, 1977. dec. 17., 12.

⁴⁵ Tandi Lajos, „Rékassy Csaba Rézmetszetei: Szeged, Művelődési Központ,” *Új Tükör*, 1977. júl. 24., 4; Fejér Ernő, „Rékassy Csaba tárlatán,” *Észak-Magyarország*, 1978. dec. 9., 4; P. Szabó Ernő, „Rékassy Csaba rézmetszetei: Csók István Galéria,” *Új Tükör*, 1979. márc. 13., 3–4; Aba [Judith], „Három kiállítás: Rékassy Csaba,” *Pesti Műsor*, 1979. ápr. 18., 69.

⁴⁶ *Napjaink* 17, 9. sz. 1978.

⁴⁷ A kötet német és orosz fordítása 1977-ben, olasz kiadása 1979-ben jelent meg.

⁴⁸ Lásd Gy. Nagy Zsuzsa, „Ifjúsági regényeinkről. Megay László – Rékassy Csaba: Hány perced van?” *Pedagógiai Szemle* 29, 9. sz. (1979): 857–859.

⁴⁹ Rékassy Csaba, *Tizennyolc rézmetszet*, szerk. Supka Magdolna (Budapest: Corvina Kiadó, 1981). Supka Magdolna, „Bevezető,” in Uo, 3–7, a kötetben rövid angol, német és francia rezümé is található; Supka Magdolna, „Rékassy,” *Budapest* 20, 4. sz. (1982): 24–26.

ként értelmeztek.⁵⁰ Munkáinak nagyobb része a magánélet szférái felé orientálódik, vannak női terek (*Három Grácia*, 1980; *Folyó*, 1986), illetve férfiteretek (*Borozó*, 1984), és ahol a kettő találkozik, a geografizált test, az erotika tájai (*Kis térkép*, 1986–1987; *Kert*, 1988). Ebben az időszakban egy összefüggő metszetsorozat készült, a tizenöt alakos megszemélyesített *Erények-sorozat* (1983), Cesare Ripa *Iconológiájának* kései, kifordított változata, amely a piacgazdaság és a nyugati jólét után ácsingózó magyar társadalom eszményeinek szatirikus gúnyrajza.

Az évtized közepén a hivatkozások újbóli felívelésének vagyunk tanúi, bár ekkor már javarészt az életmű generálja a találati számokat: Rékassy 1985-ben elnyeri a Magyar Népköztársaság Érdemes Művésze kitüntetését, méltatója – az „-y l-” monogram mögött vélhetően Megay László rejtőzik – piedesztálra emeli „mesterként a mesterek között”.⁵¹ Ugyanez év tavaszán a Dürer Teremben Kótai Józseffel közös, a mesterségeknek szentelt kiállításán ismét látható az Ovidius-sorozat és az *Erények* lapjai.⁵² 1986 tavaszán egyéni kiállítása van a Budapest Galéria Szabadsajtó úti kiállítótermében, majd feleségével állít ki a Szolnoki Galériában. Szimbolikus jelentőségű, hogy erre az alkalomra egy kurta kiállításmegnyitó erejéig Németh Lajos is megszólal a művészházaspárról, bár sok köszönet nincs benne: kimondatlanul is Kondor lezárult életművére utalva hangsúlyozza, hogy a grafikának leáldozott, de kettejüknek „még megadatott, hogy átéljen[ek] valamit a nagy korszakból, mely eszményének mai őrzői” – talán ez a legnagyobb erényük.⁵³

Az évtizedben a hivatkozási adatok csúcspontja az 1987-es év, amely az 1971-es nagy sikerekkel állítható párhuzamba: Rékassy utolsó nagy önálló kiállítására 50. születésnapja alkalmából 1987-ben az Ernst Múzeumban került sor, a válogatás nem retrospektív, inkább a pálya második felére koncentrál. A kritika fokozott érdeklődéssel reagál: Lóska Lajos a motívumhalmozás miatt Csernus Tibor szürnaturalizmusával rokonítja, Sümegi György az északi művészet hatását, Supka a déli, „latin szellem” vonzását emeli ki.⁵⁴ Rékassy kevésszer nyilvánult meg szóban, az 1971-es beszélgetés után 1987-ben Nádor Tamással készült a következő és egyben utolsó hosszabb riportja a *Magyar Ifjúság* számára, a lap jellegéből adódóan lehoz néhányat Rékassy erotikus felhangú grafikáiból is.⁵⁵

A nyolcvanas években Rékassy találati listáját átlagban magasabb értékek jellemzik, mint a korábbi két évtizedet, ennek egyik vetülete Rékassy könyvillusztrációs tevékenysége. Jelenleg tizennyolc illusztrált könyvről tudunk, ennek zöme az 1980-as

⁵⁰ Lóska Lajos, „Profán mitológiák: Rékassy Csaba kiállítása az Ernst Múzeumban,” *Művészet* 28, 10. sz. (1987): 6–11; D. Udvardy Ildikó, „Könyv és kép: Gondolatok az illusztrációról,” *Magyar Napló* 15, 2. sz. (2003): 34–42; és egy negatív visszajelzés: Nagy Zoltán, „Konzerv Miskolcra: A XII. Országos Grafikai Biennálé,” *Művészet* 25, 3. sz. (1984): 30–34.

⁵¹ –y l- [Megay László(?)], „Kitüntetett művészek: Rékassy Csaba,” *Magyar Nemzet*, 1985. ápr. 10., 7.

⁵² P. Szabó Ernő, „Kótai József és Rékassy Csaba kiállítása. Dürer Terem,” *Új Tükör*, 1985. máj. 12., 3.

⁵³ Németh Lajos, „Hagyományok és értékteremtés: Rékassy Csaba és Ágotha Margit világaról,” *Jászkunság* 32, 1. sz. (1986): 41–42.

⁵⁴ Aba Judit, „Hogyan teljesedik ki a »mese«...” *Pesti Műsor*, 1987. jún. 10., 48; Bakonyvári M. Ágnes, „Rékassy Csaba grafikái: Ernst Múzeum,” *Új Tükör*, 1987. júl. 3., 3; Lóska Lajos, „Profán mitológiák,” 6–11; Supka Magdolna, „Bölcsek vagy balgák: Rékassy Csaba rézmetszetei,” *Kortárs* 31, 1. sz. (1987): 107–112; [Szerző nélkül], „Rékassy Csaba kiállítása,” *[Veszprémi] Napló*, 1987. jún. 13., 13; Sümegi György, „»Sosemismert emberi orcákkal«,” *Forrás* 20, 2. sz. (1988): 94–96.

⁵⁵ Nádor, „A megfigyelő,” 28–30.

években keletkezett. Gyermek- és ifjúsági könyveket, túlnyomórészt művelődéstörténeti, ismeretterjesztő köteteket, ritkábban mesét és meseregényt illusztrált, illetve borítóterveket készített. A köteteket a könyvkiadás szaksajtója követi, a megjelenési adatokat a *Szép magyar könyv*, a könyvismertetőket és kritikákat inkább a *Könyvvilág* és az *Új Könyvek* közli, valamint hírt adnak Rékassy kétszer elnyert IBBY-díjáról is.⁵⁶

Rékassy találati listájához számottevő mennyiséggel járulnak hozzá a külföldi szerepléseiről és a hazahozott díjakról szóló hírek és sajtóbeszámolók. Meglepően nagy számú, nem csak a kelet-európai blokkra korlátozódó nemzetközi tárlatra küldték ki munkáit, a kutatás jelenlegi állásánál öt külföldi egyéni (Svájc, NSZK, Csehszlovákia, Jugoszlávia) és legalább húsz csoportos kiállításáról, illetve hollandiai képeladásokról tudunk.

Kondorhoz hasonlóan Rékassy pályafutásának diagramja is halálának évében éri el a legmagasabb értékét: 1989-ben a róla szóló jelentősebb publikációk mind nekrológok.⁵⁷ Brestyánszky Ilona hosszabb írásban idézi fel alakját,⁵⁸ Megay László a *Magyar Nemzetben* köszön el tőle, búcsúztató beszédét az *Élet és Irodalom* publikálja, majd év végén terjedelmes visszaemlékezésben összegzi Rékassy életművét a *Művészetben*;⁵⁹ Supka Magdolna *A rézmetsző* című megemlékező írásában az 1971-es vita „értékfitymáló szellemére” utal vissza, akin Rékassy most, hogy lezárult az életműve, örök revansot vehet.⁶⁰

5. Kondor és Rékassy utóéletének grafikonjai

Miközben pályafutásuk találati listáinak eloszlása nagyon hasonló, addig a 2024-ig tartó utóéletük hivatkozási listáit reprezentáló két vonaldiagram formájában és értékeit tekintve is drasztikusan különbözik egymástól, és ez jelzi a két művész erősen eltérő recepciótörténetét: míg Rékassyt elfelejtik, Kondor legendává válik. A következő grafikon mutatja meg, hogy ez a két utóéleti lista szám szerint hogyan alakul (3. ábra): a Kondorra vonatkozó zöld görbe 1972-től, halála évétől kezdve többször is égbeszökően magasra kúszik, Rékassy lila görbésén viszont 1989 után visszaesés figyelhető meg, végig alacsonyan marad, és meg sem közelíti az életében kapott találati számokat. A vonaldiagramok segítségével a kultuszépítés hatása, illetve annak hiánya vizuálisan is tetten érhető.

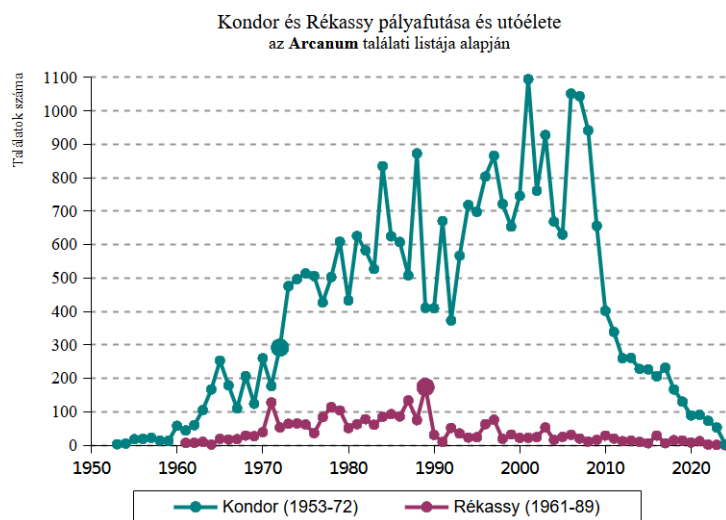
⁵⁶ Rigó Béla, „Könyvjelző – gyermekeknek,” *Könyvvilág* 30, 12. sz. (1985): 45. A *Szép magyar könyv* 1970–1989, a *Könyvvilág* 1977–1990, az *Új Könyvek* 1980–1989 között számolt be róla. Rékassy 1984-ben és 1986-ban is elnyerte a Nemzetközi Gyermekkönyv Tanács IBBY-díját. A köteteket a pedagógiai szaklapok (*Pedagógusok Lapja*, *Pedagógiai Szemle*, *Pedagógiai Műhely*) is számon tartják és ajánlják.

⁵⁷ A. J. [Acsay Judit(?)], „Rékassy Csaba,” *Új Tükör*, 1989. máj. 28., 43; [Szerző nélkül], „Rékassy Csaba halálára,” *Napjaink* 28, 6. sz. (1989): 2.

⁵⁸ Brestyánszky Ilona, „Rékassy Csaba halálára,” *Észak-Magyarország*, 1989. jún. 10., 8.

⁵⁹ Megay László, „Rékassy Csaba elment: Nekrológ,” *Élet és Irodalom*, 1989. jún. 2., 13; Megay László, „A rézmetszés klasszikusa (Rékassy Csaba, 1937–1989),” *Művészet* 30, 11–12. sz. (1989): 18–23; M. L. [Megay László], „Meghalt Rékassy Csaba,” *Magyar Nemzet*, 1989 máj. 17., 4.

⁶⁰ Supka Magdolna, „A rézmetsző,” *Új Idő* 1, 5. sz. (1989): 22–23.

3. ábra

A teljes találati lista Kondornál 29460, míg Rékassynál csak 2574 hivatkozást ad, ami átlagban 11,45-szörös értéket eredményez Kondor javára.⁶¹ Míg Kondor esetében az élete során kapott hivatkozások száma az összes találat mindössze 7%-a (1972-ig 2131), addig Rékassynál (1989-ig 1788) ez egy nagyságrenddel nagyobb, 70%-os arányt mutat.⁶² Eszerint Kondornál az értékek 93% az utóéletére jutott, miközben Rékassy találatainak nagy részét élete során „elfogyasztotta”, így nagyjából 30%-a maradt az utóéletére.

Kondor az utóéletében majdnem megnégyszerezte az élete során elért maximumát, az 1972-ben elért 292-es értékhez képest 2001-ben 1095 találat érkezett rá, miközben Rékassy még életében elérte a maximumot, utóéleti találati listájának görbéje ellaposodik: az 1989-ben kapott 174-es maximumához képest az utóéletében 1997-ben érkezik rá a legtöbb hivatkozás, de ez is csak 76. Ha megnézzük Rékassy halála után azokat az éveket, amikor Kondorra 800 feletti értékek érkeznek, és összehasonlítjuk Rékassy az évi találatával, akkor lesz igazán szembetűnő az eltérés: 1996-ban 804 és 63, 1997-ben 866 és 76, 2001-ben 1095 és 22, 2003-ban 928 és 53, 2006-ban 1052 és 31; ez általában 10-12-szeres szorzót jelent, de a 2001-es évben ez az arány majdnem 50-szeres volt.

A vizsgált időszakban Kondorra nemcsak több hivatkozás érkezik, de az ezeket adó folyóiratok spektruma is sokkal szélesebb: a teljes találati listát figyelve Kondorról 670 folyóirat, míg Rékassyról csak 207 folyóirat adott hírt. Ebbe az országos és helyi napi- és hetilapok mellett beletartoznak a képzőművészeti, grafikai és iparművészeti folyóiratok, a *Művészet/Új Művészet* vagy a *Balkon* mellett a kisebb példányszámú szakmai lapok is, mint a *Kisgrafika*, a *Magyar Grafika*, az *Art Limes* vagy a *Rajztanítás*, de megtaláljuk az irodalmi-közéleti lapokat (*2000*, *Élet és Irodalom*, *Hitel*, *Holmi*, *Jelenkor*, *Lyukasóra*, *Tiszatáj* stb.) és az olyan hírlapokat is, mint a *Pesti Műsor*.

Az Arcanum jellegéből adódóan mindkettejükre elenyésző idegen nyelvű vagy külföldi folyóiratból származó hivatkozást találni: Rékassyról magyaron kívül eszperantó

⁶¹ Ezzel szemben a Google-keresés „Kondor Béla” névre kb. 85000, „Rékassy Csaba” névre nagyjából 25000 találatot hozott, ez 3,4-szeres szorzónak felel meg (a keresés időpontja: 2024.12.12).

⁶² Két tizedes pontosságra kerekítve ez Kondornál 7,23%, Rékassynál 69,54%.

és román nyelven kapunk találatokat, Kondorról további öt nyelven (angol, német, cseh, francia, román). Rékassyról a Magyarországon kiadott folyóiratokon kívül csak hat másik ország folyóiratai adtak hírt, Kondor neve további 14 országban jelent meg.⁶³

Kondor grafikonján 2007-től kezdődően meredek visszaesés látható, emögött azonban nem népszerűségének csökkenése vagy az Arcanum esetleges késése áll, hanem az internetes média előtörése. Magyarországon az 1990-es évek végén vált szélesebb körben is elérhetővé az internet, és ekkor indultak a nagy internetes hírportálok (*Origó*, *Index*); a 2000-es évek elejétől lett hozzáférhető a mobilinternet, amelynek használata 2006–2007 környékén vált általánossá.⁶⁴ Ezzel párhuzamosan zajlott a nyomtatott sajtó leépülése és visszaszorulása, ami rengeteg folyóirat megszűnésével járt, néhány átállt online üzemmódra. Kondor teljes hivatkozási listájának 670 folyóiratából 2017-ben már csak 65 folyóirat maradt, és a megmaradt folyóiratok sem tartották feladatuknak a naprakész kiállítási információk közzétételét, ezek helyét az internetes hírportálok mellett hírlevelek és email-es értesítések vették át.

5.1. Kondor Béla utóélete a találati listák függvényében

Kondor utóéletének grafikonja azt jelzi, hogy halálával az iránta tanúsított érdeklődés felerősödött, és folyamatosan fennállt, bár az éves találatok szintjén a görbéje egyenetlenségeket, váltakozva magasabb csúcserőket és alacsonyabb völgyeket mutat. 1972-es halála után csak négy évtizeddel később, 2012-ben jön az első olyan év, amikor a találatok értéke 300 alá esik, azaz kevesebb hivatkozást kap, mint az élete során elért maximuma. Ráadásul az utóéletében elért maximumok értéke 2001-ig folyamatosan nő, és megdönti a korábbi csúcserőket: 1973-ban 476, 1975-ben 514, 1979-ben 609, 1981-ben 626, 1984-ben 835, 1988-ban 873, majd 2001-ben 1095 találatot kapott, de még később, 2006–2007-ben is ezer fölött volt ez a szám. A grafikonról leolvasható – ha ezt tapasztalatból nem tudnánk –, hogy Kondorra figyelt a sajtó és foglalkozott vele a szakma is: rengeteg vele kapcsolatos történésnek volt hírértéke, ezt képezi le a találati lista grafikonja. Nézzük meg részletesen, hogy mit takarnak a maximumértékek: az esetek többségében beazonosíthatóak az egy-egy évben vagy időszakban kiemelkedően sok találatot hozó események, illetve azok sorozata.

Az első találati csúcsokkal bíró időszak az 1973–1976 közötti években észlelhető. Kondor 1972 decemberében hunyt el, erről sok folyóirat csak a következő év januárjában tudott hírt adni. Ekkor már szervezés alatt állt a Tihanyi Múzeum 1973-as, utóbb emlékkiállításá nyilvánított tárlata, ez év februárjában nyílt meg fotóiból is egy válogatás a belvárosi Helikon Galériában. 1974-ben az állam megvásárolta Kondor hagyatékát, és ebből még az évben kiállítást rendezett a Magyar Nemzeti Galéria. Ezzel párhuzamosan megjelent *Jelet hagyni* címmel posztumusz verseskötete, és bemutatták a Zsigmond Boriska által róla készült filmet. Vidéken is látható volt az anyag, 1975-ben a Miskolci Galériában, a szentendrei művésztelepen és Szegeden a

⁶³ Az Arcanumban a kutatás idején szinte csak magyar vonatkozású külföldi folyóiratok voltak, ezek elsősorban határon túl kiadott magyar nyelvű folyóiratok; emiatt például hazai művészek külföldi recepcióját egyelőre nem érdemes itt vizsgálni.

⁶⁴ Lásd Varga János, szerk., *20 éves a magyarországi internet: Ahogy a szakemberek megélték, megélik* (H. n.: Internet szolgáltatók tanácsa, 2011, <https://mek.oszk.hu/18700/18732/18732.pdf>).

Móra Múzeumban. Az 1976-os év legfontosabb történése, hogy megjelent Németh Lajos Kondor-monográfiája a Corvina Könyvkiadónál. 1977 és 1985 között állandó tárlaton voltak láthatóak művei Miskolcon a Herman Ottó Múzeum Képtárában, ami folyamatosan, minden lapszámban megjelenő hirdetéseket és számos lekötött illusztrációt hozott magával.

Kondor utóéletében újabb kimagasló időszakot jelentett az 1984-es év, amikor is a Magyar Nemzeti Galéria életmű-kiállítást rendezett neki, és ez alkalomból megjelent űvrekatalógusa Németh Lajos és Bereczky Lóránd tanulmányaival.⁶⁵ A kísérőrendezvények közül érdemes kiemelni a megnyitó előestéjén, március 15-én a televízióban adásba került, róla készült portréfilmet, majd március végén *A repülés géniusza* című festményéről⁶⁶ készült műelemző rövidfilmmel a *Hét műtárgyat*. Minderre a média is fokozottan reagált beharangozókkal és kiállításajánlókkal; a televízió adásaira a nyomtatott sajtó programközlései miatt eleve rengeteg találat érkezik, de a hivatkozások nagyjából fele így is a múzeumi hirdetések közül került ki.

A hivatkozási lista csúcserkéihez nem feltétlenül rendelhető a recepciótörténet számára is releváns események, az újabb rekordot hozó 1988-as évben látszólag nem sok minden történt. Ha aprólékosan végignézzük a találatokat, kiderül, hogy nemcsak magasröptű elemzésekben, hanem egészen profán környezetben is előfordul Kondor Béla neve, sőt a hivatkozások zömét ilyen járulékos találatok adják. Az év első két hónapját figyelve megtaláljuk a miskolci állandó kiállítás hirdetéseit és ajánlóit, valamint a Berlinben áprilisban nyíló egyéni kiállításáról érkező híreket. A Petőfi Irodalmi Múzeumban Madách-illusztrációit mutatták be egy csoportos kiállításon, emiatt műsorismertetőben szerepelt a neve, és több lap is közölt tőle illusztrációkat. Előző évben jelent meg az *Angyal a város felett* című kötete, erről kulturális ajánlókban országos és megyei napilapok is beszámolnak, a *Népszabadság* és a *Népszava* elemzést, a Bartók és a Kossuth Rádió ismertetést, könyvszemlét közöl, amit a vidéki rádiók is átvesznek. A legtöbb találatot a miskolci *Déli Hírlap* adja. Pesten a Dohány utcában új műkereskedelmi egység nyílt Műgyűjtők Galériája néven, ahol Kondor műveit is árusították. König Frigyes Kondor Béla-ösztöndíjat kapott. A névmegőrzéshez és a kultuszépítéshez a róla elnevezett utcák is hozzájárulnak: Budapest XVIII. kerületében a Kondor Béla sétányon a közösségi házban működött a Kondor Béla Képző és Iparművészeti Stúdió, amely gyakran reklámozta művészeti képzéseit. A diósgyőri Kondor Béla utcában kiadóvá vált albérlet és az utcában levő temető hirdetéseit is közölte a helyi lap. Miskolcon a korábbi Temető utcát nevezték át Kondor Béla utcára. *A Tiszaújváros – Leninvárosi Krónika Ittas traktorosok* című kishíre szerint Kondor részeges, nagycsécsei névrokona fenyegetés miatt pénzbírságot kapott – ez a két hónap egyetlen fals névemlítése, ami mögött nem a művész Kondor Béla áll.

Az előzőhöz képest Kondor utóéletében az 1990-es évtized kevésbé intenzív: ebben biztosan szerepet játszott az, hogy 1991-ben elhunyt Németh Lajos, aki a kritikusművészettörténész kettős szerepében évtizedeken át építette kultuszát és uralta az életműről folytatott diskurzust – Kondor húga 1997-ben beszélt arról az úrról, ami

⁶⁵ Bolgár Kálmán és Nagy T. Katalin, szerk., *Kondor Béla (1931–1972): űvve-katalógus* (Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 1984).

⁶⁶ Mai címén *A géprepülés géniusza*, 1964, Magyar Nemzeti Galéria hozzáférés: 2025.02.25, <https://mng.hu/mutargyak/42273/>.

hiányával támadt a szakmában.⁶⁷ Az 1990-ben kapott posztumusz Kossuth-díj ellenére 1990 és 1992 az utóélet legkevesebb találatot hozó évei közé tartoznak. A Miskolci Galéria Hunyadi utcai kiállítóhelyén 1992–1997 között volt látogatható Kondor folyamatosan reklámozott állandó kiállítása, emellett munkái továbbra is szerepeltek csoportos tárlatokon, és sok aukciós hirdetés érkezik a nevére. Az 1997-es évben, halálának 25. évfordulóján kulminálnak a hivatkozások: Székesfehérváron a Csók István Képtárban emlékkiállítás nyílt, majd 1998-ban Tihanyban és 1999-ben Kecskeméten is. A még 1983-ban felállított Varga Imre-dombormű mellett újabb nagy hírértékű köztéri alkotást, Zsin Judit Kondor-mellsobrát avatták fel a XVIII. kerületben. A brandépítés hatása továbbgyűrűzött és újabb szintre lépett: 1992-ben az egykori Havanna Községi Ház felvette Kondor Béla nevét, az ide szervezett programok még a *Pesti Műsor*ból is adnak hivatkozásokat, továbbá a szentendrei, dunaújvárosi és miskolci Kondor Béla utcák is hoznak találatokat. Akármennyire is hétköznapi összefüggésben merül fel Kondor neve, ezek a találatok a kultikussá vált életmű következményei és erősítik Kondor ismertségét.

A következő évtizedben Kondor ismét a középpontba került: 2000-ben egy időben nyílt meg a Kondor-emlékhely Miskolcon a Rákóczi Házban és *Az angyal megjelenése* címmel egy kiállítása, majd 2001-ben megjelent összegyűjtött verseinek és prózáinak kötete *Másutt a béke* címmel. Utóélete során ekkor, 2001-ben érkezik rá a legtöbb hivatkozás (1095, szemben Rékassy az évi 22 találatával), ennek körülbelül harmadát generálja a Kondor Béla Községi Ház és kétharmadát az életművel kapcsolatos egyéb programok hírei. Kondor leghűségesebb hírmondója a miskolci *Déli Hírlap* a maga 228 találatával, amelyen körülbelül fele-fele arányban osztozott a miskolci emlékhely és az emlékkiállítás. Születésének 75. évfordulója ismét ünneplésre adott okot, amelynek hatása a 2006–2007-es lokális találati maximumokkal mérhető: a recepciótörténet szempontjából jelentős a Kogartban megnyílt kiállítása és annak kísérő katalógusa, *Küszködni lettél* címmel megjelent újabb verseskötete és Sinkovits Péter kismonográfiája; az eseménysorozatnak komoly sajtóvisszhangja volt.

A találati görbe 2008-tól induló meredek zuhanását a két, friss szemléletmóddal rendezett 2012-es kiállítás – a Modemben a Kondor szerepeire fókuszáló *Forradalmár, próféta, melós* és a Magyar Nemzeti Galériában a *Világmodellek. Műtermi kísérletek és dokumentumok Kondortól napjainkig* – még éppen megállította, de a nyomtatott sajtó megmaradt része már nem tudott figyelemre méltó találati számokat generálni. Az utolsó említésre érdemes momentum az utóéleti görbén a diagram 2017-es apró kiugrása, amely két egymásra épülő kiállításnak (*Jelet hagyni*, Hódmezővásárhely, Tornyai János Múzeum, 2016, és Budapest, Várkert Bazár Testőrpalota, 2017), valamint a hozzá kapcsolódó tanulmánykötet hírének köszönhető.⁶⁸ Kondor akaratlanul is közvetített az Arcanumon keresztül a média megváltozott világáról.

5.2. Rékassy Csaba utóélete a találati listák függvényében

Rékassy ellaposodó grafikonjának alacsony találati értékei azt sugallják, hogy művészetének hatása rövid életű volt és munkássága gyorsan feledésbe merült, és ez a

⁶⁷ Vö. Marosvölgyi, „A Kondor-legendárium,” 22–24.

⁶⁸ Horváth, Fertőszögi és Marosvölgyi, *Neve korszakot jelöl*.

sajtót figyelők szemszögéből nézve így is tűnhet: munkái hiába szerepeltek továbbra is kiállításokon, hiába kezdődött el az oeuvre feldolgozása, és hiába hivatkoztak rá elismeréssel pályatársai és kollégái, mindez feltehetően csak egy nagyon szűk szakmai-baráti közösséget érintett – a magyar művészeti közélet egészét tekintve mindennek alig volt visszhangja, és emiatt sok esetben a sajtó ingerküszöbét sem érte el. Ha utóélete nem is gazdag annyira, mint Kondoré, mégsem eseménytelen.

Ezek az események kisebb lokális maximumokat hoznak létre Rékassy diagramján, először 1996–1997, majd 2003 környékén, de a csúcserőtekek egyre kisebbek, és mindvégig a százas érték alatt maradnak. Munkái továbbra is szerepelnek egyéni és csoportos kiállításokon, aukciókon, ezen túl a miskolci grafikai biennálék, a hódmezővásárhelyi őszi tárlatok, valamint a szolnoki művésztelep vonatkozásában említik a nevét. De utóéletének diagramján a mennyiségi értékek elsősorban a járulékos találatoknak, a napi- és hetilapok, valamint a művészeti szaklapok hirdetéseinek és leközölt illusztrációinak köszönhető. A folytonosságot képviseli Megay László személyes hangú elmélkedése Rékassyról és a mulandóságról, amit az Ovidius-sorozat tizenkét lapja kísért,⁶⁹ majd Lóska Lajos elemzése az 1960–1990 közötti időszakról, ahol a grafika műfajának kontextusában Rékassy, valamint Gross Arnold és Gyulai Líviusz „aprólékos, zsúfolt – enyhén ironikus stílusa” Kondor ellentételezéseként, alternatívájaként van jelen.⁷⁰

A recepciótörténet szempontjából kulcsfontosságú eseményeknek köszönhetőek az utóéletet lekövető diagram 1996–1997-es maximumértékei: 1996 szeptemberében megnyílt Rékassy nagyszabású életmű-kiállítása Szolnokon a Damjanich János Múzeumban. A tárlat ismét az életmű teljes spektrumának bemutatására törekedett: a grafikák és könyvillusztrációk mellett Rékassy tárgyalkotó tevékenységének változatos kreációi, zománcképek, intarziák és rézmunkák is helyet kapnak. A kiállítás következő állomása ugyanezen év decemberében a Miskolci Galéria Rákóczi Háza, majd a következő év áprilisában az Iparművészeti Múzeum második emeleti kupolaterme volt. Ekkor jelent meg a Corvina Kiadó gondozásában Rékassy életmű-katalógusa Supka Magdolna bevezető tanulmányával és Megay két rövid írásával,⁷¹ valamint egy 258 tárgyat számláló műtárgykatalógussal.⁷² Supka ott veszi fel a fonalat, ahol az 1981-es *Tizennyolc rézmetszet* kötetnél letette: pár fő művet, az Ovidius-sorozatot és néhány kései munkát elemez, leíró jelleggel, megmaradva a benyomásszerű, primer kép- és szöveg-összehasonlítás szintjén. Egyértelmű hiányosságai ellenére is ez a kötet Rékassy életművének minden eddiginél teljesebb összefoglalója. Az eseménysorozat visszhangja csekély számú, ám lelkes kritikai beszámoló és ajánló.⁷³

⁶⁹ Megay László, „Átváltozások,” *Hitel* 5, 8. sz. (1992): 42–43.

⁷⁰ Lóska Lajos, „Tény-kép: Magyar grafika 1960–90,” *Alföld* 45, 6. sz. (1994): 71–78.

⁷¹ Megay második írása az *Élet és Irodalomban* megjelent 1989-es búcsúbeszéd, lásd Megay, „Rékassy Csaba elment,” 13.

⁷² Supka Magdolna, Megay László és Ratkai Ida, *Rékassy Csaba életmű-kiállítása*. Kiállítási katalógus, Damjanich János Múzeum–Szolnoki Galéria (Szolnok–Budapest: Magyar Olaj- és Gázipari Rt.–Corvina Kiadó, 1996). A kötet szövegeit angol nyelven is közlik.

⁷³ Pavlányi János, „A konyhafőnök ajánlata: Tárlat,” *Élet és Irodalom*, 1996. okt. 4., 10; [Szerző nélkül], „Mindig mosolygó hallgatag művész: Szubjektív szavak Rékassy Csaba emlékkiállítása elé,” *Észak-Magyarország*, 1996. dec. 9., 8; Feledy Balázs, „Az utolsó reneszánsz mester: Rékassy Csaba életműkiállítása,” *Demokrata*, 1996. dec. 19., 62.

A 2003-as év emelkedettebb értékei egyéni és csoportos kiállításokból erednek: január végéig még nyitva tartott Szolnokon Rékassy és Gácsi Mihály emlékkiállítása, májusban Egerben a Művészetek Házában mutatkozott be az Ovidius-sorozat, novemberben egyéni tárlata nyílt a Képzőművészeti Egyetem Barcsay Termében. Az ezt követő időszakban az évi találatszámok a harmincas értéket sem érik el, Rékassy neve alig jelenik meg a sajtóban. Annak ellenére sem, hogy 2007-ben az Ybl Palotában, majd 2016-ban a Józsefvárosi Galériában nyílt egyéni kiállítása, ez utóbbi kapcsán a *Hitel* folyóirat kiállításajánlót közölt és egy lapszámot szentelt az illusztrációinak.⁷⁴ A 2010-es évektől elsősorban Révész Emese grafikai érdeklődésének köszönhetően kerül előtérbe Rékassy és generációjának művészete,⁷⁵ de ennek az Arcanum adatbázisában már nincsen nyoma.

6. Négy kiemelt folyóirat találati eloszlása és szerepe

A hivatkozások származásának és eloszlásának bemutatásához négy olyan folyóiratot vizsgálunk egyenként, amelyek jellegükben eltérőek, de az adott típusúak közül a legtöbbet foglalkoztak a két művésszel, ugyanakkor hosszú életű, a pályafutásuk teljes időszakát lefedő lapok (és amelyek egyébként ma is megjelennek nyomtatott kiadásban): *Művészet/Új Művészet*, *Élet és Irodalom*, *Magyar Nemzet* és *Észak-Magyarország*. A találati lista eloszlása tükrözi az adott folyóirat szerepét a pályafutások követésében és az arról való híradásban, az életművek ismertté, sikeressé tételében és a két művészről alkotott kép vagy mítosz kialakításában.

A folyóiratok közül három országos lefedettségű: a *Művészet* (1960–1990), majd az *Új Művészet* (1991–2023)⁷⁶ havi rendszerességgel kiadott képzőművészeti folyóirat; az *Élet és Irodalom* (1950–2015) közéleti, politikai-irodalmi hetilap, amely 1957-ben indult, de elődje, az *Irodalmi Újság* már 1950-től működött havilapként; a *Magyar Nemzet* (1948–2021) országosan terjesztett közéleti napilap; a negyedik, az *Észak-Magyarország* (1948–2022) viszont egy vidéki, miskolci központú napilap, Borsod-Abaúj-Zemplén megye lapja; ez utóbbi kettő heti hat számmal jelenik meg.

A következő táblázat (1. táblázat) első két sora a négy folyóirat éves összesített találati értékeit tartalmazza Kondor, illetve Rékassy nevére, a harmadik sorban a K/R-arány azt mutatja meg, hogy hányszor több találat érkezett Kondorra, mint Rékassyra. Az első három lapnál megközelítőleg hasonló, 5-6 körüli szorzót kapunk, ezzel szemben az *Észak-Magyarországnál* kiugróan magas, 16,65 ez az érték. A négy arány átlagát tekintve Kondorra 8,34-szor több találat érkezett: a zseni tehát ennyivel jelent többet, mint a „csak” kiváló művész. Szembetűnő, hogy a legmagasabb érték nem országos és nem is művészeti, hanem regionális laptól érkezik.

⁷⁴ Nagy András, „Sculpsit: Rékassy Csaba,” *Hitel* 29, 9. sz. (2016): 118. Ezt követően jelenik meg egy újabb ismertető Rékassyról: Mészáros Ákos, „Babonás, lidérces látomás: Rékassy Csaba művészi világa,” *Új Ember. Mértékadó*, 2016. dec. 12–18., 4–5.

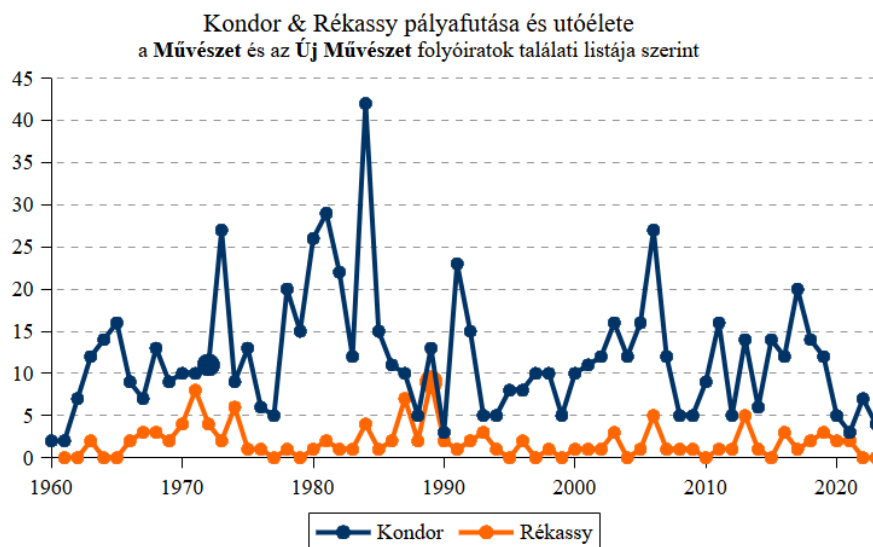
⁷⁵ Lásd Révész Emese, „A rinocéroszt rajzoló: A T-Art Alapítvány grafikai tárlata,” *Új Művészet* 30, 5. sz. (2019): 39–41, illetve Révész, „Mese, mítosz,” és Révész, „Hommage à Dürer”.

⁷⁶ Az időintervallumok az Arcanumban elérhető évjáratokat jelzik.

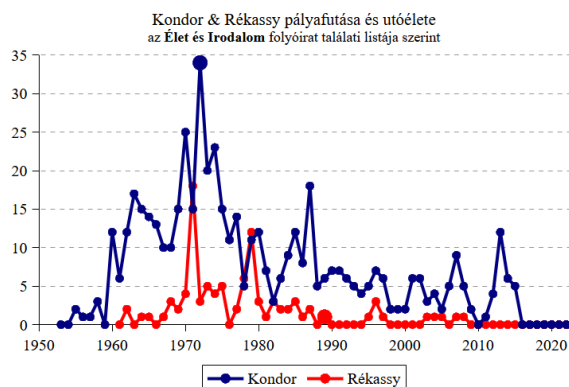
1. táblázat. A négy folyóirat Kondor és Rékassy nevére adott összesített találatai

	<i>Művészet/Új Művészet</i>	<i>Élet és Irodalom</i>	<i>Magyar Nemzet</i>	<i>Észak-Magyarország</i>
Kondor	761	513	1158	2164
Rékassy	117	97	236	130
K/R-arány	6,5	5,29	4,9	16,65

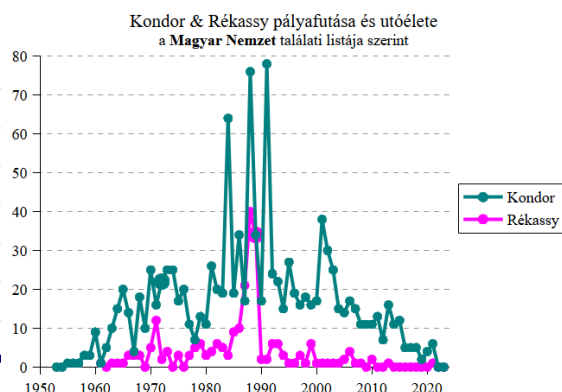
A *Művészet/Új Művészet* folyóirat (4. ábra) mindkét művésznél pályafutásuk idején nagyjából tükrözi a teljes idézettség eloszlását, ám az utóéletükénél eltérnek. Kondornál csak 1973-ban ugrik meg a találatok száma és bár követi az 1984-es, 2006-os és 2017-es csúcsoakat, a 2001-est nem, viszont kiemelkedőbbnek mutatja a 2017-es eseményeket. Az 1984-es év után egyre kisebbek a helyi maximumok, tehát a mítoszképzésben az *Új Művészet*nek nem volt jelentős szerepe. Rékassy életében a sikeres 1971-es évet és az 1989-es eseményeket is jól tükrözik a találati számok, azonban a köztes időszakokra nem reflektál a lap (ami az Ovidius-sorozat mellőzését jelenti). Ez az exkluzivitás meglepő: Rékassy sem életében, sem halálában nem éri el a *Művészet* folyóirat ingerküszöbét. Mindkét grafikon alacsony értékeket mutat, a *Művészet/Új Művészet* látóterében nem igazán jelent meg a grafika műfaja.

4. ábra

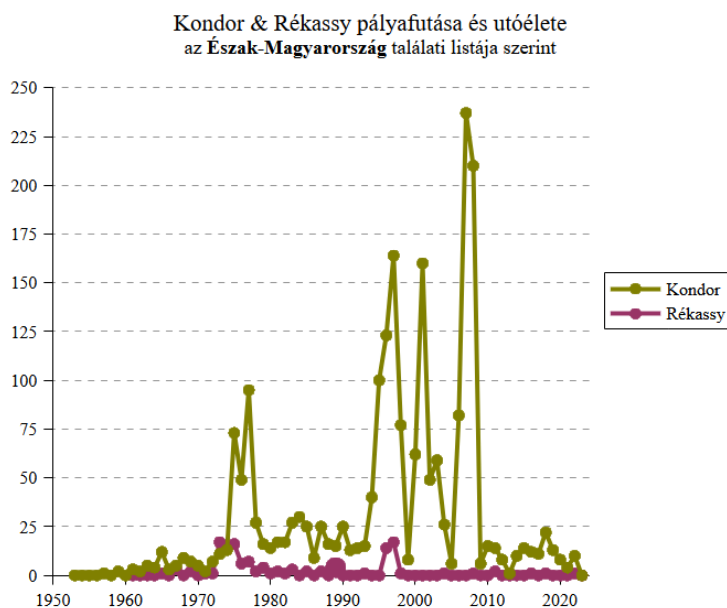
5. ábra

6. ábra

Az *Élet és Irodalom* folyóiratnak (5. ábra) az állandó képzőművészeti rovat és a lekötött illusztrációk miatt volt kitüntetett szerepe. A két művész grafikonja azonban nem hasonlít az összesített grafikonok mintázatához: Kondor az 1970–1974-es időszakban volt a csúcson, Rékassy 1971-ben és 1979-ben, utána visszaesett irántuk az érdeklődés. A diagramon látványosan megmutatkozik, hogy az *Élet és Irodalmat* az élő művészek érdeklik és Kondor kultuszának építése sem itt történt.

A *Magyar Nemzet* (6. ábra) az 1980-as években és az 1990-es évek elején mindkét művész pályáját intenzíven követte, és magas hivatkozási adatokat hozott, ez Rékassy késői alkotói időszaka és Kondor utóéletének első hulláma volt; utána mérséklődik az érdeklődés. Rékassy szempontjából ez a legtöbb találatot adó folyóirat, Kondornál ez csak az ötödik helyre elég a miskolci *Déli Hírlap*, a *Pesti Műsor*, az *Észak-Magyarország* és a XVIII. kerületi lap után.

7. ábra

Az *Észak-Magyarország* (7. ábra) meglepően jól teljesít, összértéket tekintve Rékassynál a második, Kondornál a harmadik helyen áll. Rékassy pályájának elejét nagy figyelemmel követte, az utóéletét már kevésbé. Kondornál fordított a helyzet: a lap későn kapcsolt, ekkor viszont meglovagolta Kondor hírnevét és feltehetően generálta is, hiszen vannak évek, amikor extrém magas, 100-200 feletti találatyszámokat hoz. Míg a *Magyar Nemzet* egyenletesebb eloszlást mutat, addig az *Észak-Magyarország* főleg Kondor utóéletében, az 1990-es és a 2000-es években aktív. Az itt nem részletezett, ugyancsak miskolci *Déli Hírlap* ugyan nem fedti le teljes pályafutásuk idejét, de szintén előkelő helyen áll mindkét művész találati listáján. Ez Miskolc élénk képzőművészeti életét és szerepének jelentőségét mutatja: a Miskolci Galéria, a grafikai biennálék, a grafikai műhely és alkotóház nemcsak szervezte, hanem ténylegesen alakította is a magyarországi grafika életét.

7. A tényállás és a következmények Rékassy szempontjából

Kijelenthetjük, hogy Kondor a nyomtatott sajtó favoritja volt, miközben Rékassy a sajtó és a tágabb művészeti közélet feledékenysége miatt Kondorhoz képest is, és önmagában is minimális figyelmet kapott. Ennek ellenére igaz, hogy Rékassy barátainak és pályatársainak meglepően eleven és gazdag emlékezete az elmúlt három évtizedben sokféle elismerő és emlékező gesztust eredményezett, és a fiatalabb generáció szemében Rékassy mindvégig fontos referenciapont maradt. Hosszú azoknak a pályatársaknak a listája, akik interjúkban és visszaemlékezésekben Rékassy Csaba nevét hozzák szóba, amikor támogatókról, példaképekről, művészetük inspirációiról kérdezik őket: Gross Arnold, Horesnyi Balázs, Korányi Gábor, Lenkey Zoltán, Nagy András, Peternák Zoltán, Simonffy Márta, Szemethy Imre, Vén Zoltán, Varga Zsófi, Végvári Gyula nevét említhetnénk, sőt, Kovács Tamás és Ligeti Erika például Rékassynak ajánlott műveket is alkottak. Még több olyan művész van, akiket a műkritika Rékassy stílusával, munkáival rokonít. Rékassyt feltehetően szoros munkatársi-baráti-tanítványi hálózat vette körül.

Nem az történt tehát, hogy az utókor nem ismerte fel vagy ne ismerte volna el Rékassy tehetségét, hanem az, hogy nem volt olyan legendakeltő és brandépítő támogatója, mint Kondornak Németh Lajos. Pályatársa, Orosz István nincs egyedül, amikor azt mondja róla, hogy: „Metszésre nem is gondolok, mert Rékassy Csabával nem lehet versenyre kelni, azt ő olyan magas szinten csinálta, ahogy a régiek óta szinte senki.”⁷⁷ Az emlékezés egyéb aktív formái is végigkísérik Rékassy utóéletét: egykori lakhelyén, a Margit körút 50–52. számú házon 2009 óta áll Csikai Márta szobrász készíttette emléktáblája, emlékére megalakult a Rékassy Csaba Baráti Kör, amely 1998-ban Rékassy-díjat alapított, egykori iskolájának, a Képző- és Iparművészeti Szakgimnáziumnak is volt egy időben Rékassy-pályázata.

Rékassy pályafutásán végigtekintve észrevehetünk egyfajta reciprocitást azokkal a korabeli műkritikusokkal és művészettörténészekkel, akik kísérték az életművét: leghűségesebb pártfogója Supka Magdolna volt, aki nemcsak személyének, de kora grafikusnemzedékének is támogatója, kibontakozásának segítője és dokumentálója;

⁷⁷ Antall István, „A játék drámája: Orosz István grafikai kalandjai,” *Magyar Napló* 8, 1. sz. (1996): 33–34.

ugyanakkor Rékassy Supka életművében is kiemelt helyet foglal el.⁷⁸ Ugyanez mondható el Megay Lászlóról, aki pályafutásának második felétől van jelen, íróként és szakíróként is, öt könyvet jegyeztek közösen. Sokan vannak, akik egy-egy időszak erejéig követték nyomon a magyar grafika alakulását, így Rékassy is benne volt a látóterükben: pályafutása elején D. Fehér Zsuzsa a *Művészetnél*, Frank János kurátorként, Horváth György a *Magyar Nemzetnél*, Krunák Emese a *Művészetben* és a *Napjainknál*, Ritly Valéria a *Magyar Nemzetben* és a *Művészetnél*, Lóska Lajos az *Élet és Irodalomban*, a *Művészetben* és az *Új Művészetben*, P. Szabó Ernő minden fórumon, Soós Imre a *Kisgrafikánál*, Tandí Lajos a *Délmagyarországnál*, a *Tiszatájánál* és az *Új Tükörnél*, Vadas József az *Élet és Irodalomban* és a *Társadalmi Szemlében*, Wehner Tibor az *Új Forrásnál*, és újabban D. Udvardy Ildikó az *Art Limesnél* és a *Magyar Naplónál*, valamint Révész Emese kurátorként, az *Ars Hungaricában* és az *Új Művészetben*.

A névsor hosszúnak tűnik, de a korabeli írások jelentős része benyomásokra támaszkodó kiállításkritika, és nem több: az 1970–1980-as évek műkritikusi gyakorlata ugyanis egy meglehetősen szűk módszertani keresztmetszetben mozgott és döntően a grafika műfajának egy nagy kérdésére, a csoportképzésre kívánt reflektálni. Ennek részeként vált kardinális kérdéssé a művészcsoportosulások detektálása, alkalomadtán létrehozása, az egymást követő generációk beazonosítása, majd ezen generációk Kondorhoz való viszonyának tisztázása, valamint az egyes életműveknek e rendszerbe való besorolása.⁷⁹ Ebben az összefüggésben érdemes a grafika lokalizációjáról gondolkodni, amely – mint a festészet melletti, ám kevésbé reprezentatív műfaj – főleg a vidéki városokra (Hódmezővásárhely, Szolnok, Miskolc, majd időlegesen Salgótarján és Tihany) összpontosult. Azonban ezek a városok nem voltak eszköztelenek: a kiemelt folyóiratoknál látható, hogy – mennyiségileg legalábbis – képesek voltak a fővárosi lapokat is túlszárnyalni. Rékassy neve is zömében ilyen relációban kerül említésre.

A csoportképzésre irányuló szemlélet lesz meghatározó akkor is, amikor az 1971-es jubileumi Dürer-kiállítás után egy évtizeddel felmerül az igény a (Kondor utáni) grafika újrapozicionálására: az 1980 körüli években több olyan cikk és tanulmány íródott, amely a grafika helyzetéről, tendenciáiról gondolkodik. Krunák Emese deklarálja legpontosabban a célokat: „Tisztázni próbálom a grafika műfaji jegyeit, jelenlegi összképét, a fejlődés várható vonulatait [...] a 80-as évek elejének nézőpontjából közelítve.”⁸⁰ Pataki Gábor ugyanezt a Magyar Nemzeti Galéria *Új grafikai szerzemények* (1980–1981) kiállítása kapcsán teszi meg, és az áttörés hiányára mutat rá.⁸¹ Rékassy általában stabil szereplőként van jelen ezekben az írásokban, ugyanakkor néha elsiklik

⁷⁸ Rékassy is szerepelt például a Supka Magdolna köszöntésére szervezett 1984-es tárlaton a Fészek Művészklub galériájában.

⁷⁹ Vö. Tasnádi Attila, „Kiállítási jegyzetek,” *Kortárs* 9, 3. sz. (1965): 502–503; B. L., „Grafika,” *Művészet* 10, 1. sz. (1969): 20–22., illetve Supkáról: B. T., „A mai magyar grafika”.

⁸⁰ Krunák Emese, „Gondolatok a grafikáról II. Egy műfaj önismerete a 80-as évek elején,” *Napjaink* 20, 12. sz. (1981): 35–36. Továbbá Krunák Emese, „Egy műfaj ellentmondásai: Gondolatok a grafikáról,” *Napjaink* 19, 8. sz. (1980): 37–39; Krunák Emese, „Egy műfaj önismerete: A XI. Miskolci Országos Grafikai Biennáléről,” *Művészet* 23, 2. sz. (1982): 38–41.

⁸¹ Pataki Gábor, „Új grafikai szerzemények: Magyar Nemzeti Galéria, 1980. VIII. 1. – 1981. I.,” *Művészet* 22, 1. sz. (1981): 56.

fölötte a kritika: Lóska Lajos a hetvenes évek grafikájának tárgyalásakor Rékassy fő művét, az Ovidius-lapokat meg sem említi.⁸²

Nemcsak Rékassy, hanem grafikus pályatársai recepciójára is erősen hatott ez a szemlélet, amely néhány évtized elteltével még inkább kidomborítja a másféle művészettörténeti megközelítésmódok alkalmazásának hiányát. Nem érteni, miért volt ilyen fontos a csoportidentitás erősítése, ugyanakkor miért ennyire beszűkült az a módszertani eszköztár, amellyel megpróbálták interpretálni a kor művészetét. Hol maradtak a műkritikusok mellől a művészettörténészek? Rékassy művészetének recepciótörténetéből hiányzik a klasszikus wölfflini stílusmeghatározás, a motívumkutatás, az ikonográfiai elemzés, a klasszikus (összehasonlító) műelemzés.⁸³ A technikai meghatározottság folytonos felemlítése és Rékassy kiállításán is bemutatott fázisnyomatai ellenére sem írnak műhelygyakorlatának részleteiről. A művész társadalmi beágyazódása és más művészetszociológiai szempontok sem kerülnek elő, és szintén nem vetődnek fel kérdések a baxandalli nézőpont felől, a művész életének gyakorlatias-anyagias oldaláról: ki és hogyan szervezte hazai és külföldi kiállításait, milyen jövedelmi viszonyok között élt, hogyan működtek a korban a szerződések, megrendelések, a belföldi és külföldi eladások és a bevételek.

8. Helyzetelemzés, összegzés, kitekintés

Kondor és Rékassy számszerűsített recepciótörténete könnyen beazonosítható, markáns különbségeket mutat: míg pályafutásuk nagyon hasonlóan alakult, addig utóéletük szignifikánsan eltér egymástól. A „zseni” és a „csak kiváló” művész közti különbségtétel mérhető következményei egyértelműek: Kondor idézetsége a halálát követően magasba szökött, miközben Rékassyt alig méltatta említésre a nyomtatott sajtó. Vajon milyen okok állhatnak az eltérő recepciótörténet mögött? Máshogy fogalmazva, mi volt meg Kondorban, a művészetében és az adott történeti helyzetben, ami miatt a többiek, így Rékassy fölé lehetett őt emelni? Magyarázatul számos olyan, objektív és szubjektív tényezőt sorolhatunk fel, amelyek túlmutatnak a statisztikai elemzésen, és csak a tágabb kontextus, a történeti körülmények, a művészettörténeti gyakorlat, és a szakma hazai működésének ismeretében állapíthatóak meg.

(1) *Korkülönbség.* A hat év korkülönbség nem tűnik soknak, de Kondor időelőnyben volt, amit a karrier különböző szintjeire jutva mindvégig meg tudott őrizni Rékassyval szemben.

(2) *Az életmű mérete.* Kondor életműve jóval nagyobb, munkáinak száma biztosan 2000 felett van, de feltehetően a 2500-at is meghaladja, míg Rékassy alkotásainak száma valószínűleg kevesebb mint 500.

(3) *Monumentális munkák.* Rékassy pályafutása elején készített néhány nagy méretű épületplasztikát, ám később szándékosan és látványosan távol tartotta magától a monumentális műfajokat. Kondor viszont mindvégig törekedett a monumentalitásra, és vágyott olyan nagyszabású állami megbízásokra, amelyek ezt lehetővé tették

⁸² Lóska Lajos, „Tények és lehetőségek: Grafika 1970–80,” *Művészet* 22, 2. sz. (1981): 4–10.

⁸³ Rékassy egyetlen metszetéről készült hosszabb műelemzés, lásd Révész Emese, „A mester boszorkánykonyhája: Rékassy Csaba Pálinkafőzdéje,” *Artmagazin* 23, 1. sz. (2025): 34–47.

volna. Megvalósult monumentális munkái is vannak, például a híres *Margitszigeti pannó*, de több terve kivitelezetlen maradt.⁸⁴

(4) *Műfaji hierarchia*. A képzőművészetben a táblaképfestészet mint reprezentatív műfaj a hierarchiában a grafika felett áll. Rékassy életművében akad néhány (jelenleg nem lokalizálható) festmény, de a nagy méretű, reprezentatív festmények teljességgel hiányoznak. Ezzel szemben a kondori életmű kulcsfontosságú darabjai a klasszikus, olaj-vászon technikával készült, életnagyságú vagy annál is nagyobb táblaképek.

(5) *Tárgyalkotás, az anyaggal való kísérletezés*. Rékassy tárgyalkotó művész is volt, számos olyan technikát kipróbált, amely az iparművészet vagy az alkalmazott művészet körébe sorolható (intarzia, zománc, üveg, kerámia, fémmunkák stb.), reciklálás révén létrehozott tárgyai kiállításain is szerepeltek. Az ilyen típusú manuális kísérletek nem tartoztak a képzőművészet vagy a grafika fő csapásirányához, ezért a műkritika számára is kevésbé voltak értelmezhetőek.

(6) *A témaválasztás jellege*. Nem mindegy, hogy egy művész szenteket vagy szőnyegszöveget ábrázol a képein. Kondor témái között gyakran találunk angyalokat, királyokat, prófétákat, szenteket, prédikátorokat és kolostoralapítókat, témaválasztásában szívesen fordul a bibliai, keresztény vagy a történeti hagyományhoz, bizonyos ikonográfiai típusokhoz, előszeretettel használja az oltárformát. Mindez jól rezonál a klasszikus művészettörténeti témákon nevelkedett műkritikusok és művészettörténészek ismeretanyagával, tapasztalatával. Ezzel szemben Rékassy a mesterségek felé fordul, manuális tevékenységeket bemutató műhelyképeket készít, amellyel a mindennapokat, a kétkezi munkát tematizálja, amit hagyományosan kevésbé tartanak felemelőnek, mint az intellektuális tevékenységeket. Ha egy művész ideákkal, szimbólumokkal, fogalmakkal foglalkozik, művészete az értelmezés pragmatikus oldaláról nézve is nehezebben és kevésbé egyértelműen dekódolható, ami nagyobb teret ad a vitáknak és a személyes interpretációknak. Kondor talányosan értelmezi újra a tradíciót, Rékassy művészete viszont első olvasatra jobban érthető, vagy ami még fontosabb, kevésbé félreérthető.

(7) *A művészethez való viszony*. Rékassy és Kondor megítélésében egyaránt fontos szerepet játszik a saját magukról, illetve a szakma által róluk kialakított kép: Rékassy esetében ez a kézműves-mesterember, Kondornál az intellektus, a szellem embere. Rékassy vonzódása az anyagot megformáló, átalakító mesterségekhez, a művészet techné részéhez igen korán nyilvánvalóvá vált, maga is explicite kijelenti: „Én a mesterségeket szeretem. [...] Szeretnék magam is kézműves iparos lenni a munkámban.”⁸⁵ A manuális tevékenységek iránti affinitása a sajtóban némileg leegyszerűsítve köszön vissza, a mesteremberszerepet a műkritika nagyon gyorsan átveszi és igazodik hozzá: „A szó nemes értelmében igazi mesterember ő. Sőt ezermesterember!”⁸⁶ Értelmezői később is a technika felől próbálják megérteni. Kondor, ezzel szemben entellektüel, aki

⁸⁴ Vö. Fertőszögi Péter, „Aki nem kapott falakat: Kondor Béla murális munkái a források tükrében,” in Horváth, Fertőszögi és Marosvölgyi, *Neve korszakot jelöl*, 89–125.

⁸⁵ Frank, „Rékassy Csabánál,” 12.

⁸⁶ Nagy, „Bemutatjuk Rékassy Csabát,” 2.

verseket ír, zenél,⁸⁷ és „gondolati festészetet” művel.⁸⁸ Érdekes adalék, hogy 1969–1970 fordulóján az *Élet és Irodalomban* zajlott egy témába vágó *mesterség kontra művészet* vita, amely ezt a szembenállást tematizálta.⁸⁹ A művészethez való kétféle attitűdnek, művészszerpnek mély gyökerei vannak. Az ókori építészetben Daidalosz mitikus figurája a feltaláló, a kivitelező, aki mesterségbeli tudása révén képes felemelkedni. Vele szemben a valóságos, dokumentumokból ismert egyiptomi Imhotep bölcs főpap, a szellem embere, irányító, aki mellesleg építészeti feladatokat is képes megoldani.⁹⁰ A reneszánsz építészetben ezt a szembenállást az ügyes problémamegoldó Filippo Brunelleschi és az egyetemet végzett, több nyelven beszélő, világlátott Leon Battista Alberti képviseli.

(8) *Verbalitás*. Rékassy többször is visszautasítja a verbális kifejezésmódon keresztüli közlést. Nagyon erős kijelentést tesz, amikor arról beszél, hogy nincs *ars poeticája*, pontosabban nem tudja, vagy nem akarja azt verbális módon kinyilvánítani.⁹¹ Az utókor erről biztosan azt gondolja majd, hogy nagy hiba volt. Szótlansága alkati kérdés is volt, erről Gyulai Líviusz kapcsán mesélt,⁹² és ez közrejátszhatott abban, hogy a kritikusok kevesebb fogódzót kaptak művei értelmezéséhez. Kondor számára azonban a verbális kifejezésmód egy újabb kommunikációs csatornát jelentett, amire többkötetnyi, *ars poeticának* is beillő verse a példa.

(9) *Személyiségjegyek és szerepek*. Rékassy szótlansága vélhetően introvertált személyiséget takart, Kondor ebben is ellentéte lehetett, fel tudta venni a rárótt szerepet, és jól igazodott annak követelményeihez.⁹³ Rékassynak nem volt alteregója és nem voltak allűrjei, nem voltak vele kapcsolatban szélsőséges vélemények, megnyilvánulások, botrányoktól mentes életútja élesen szemben áll Kondor szerepeivel és skandallumival. A művészettörténetben többek között Rudolf és Margot Wittkover foglalkozott a művészekhez társított sztereotípiákkal, amelyek közül mindkét viselkedésmódra találunk párhuzamokat.⁹⁴

⁸⁷ Borovi Dániel, „A zene és a színházi díszlet szerepe Kondor Béla művészetében,” in Horváth, Fertőszögi és Marosvölgyi, *Neve korszakot jelöl*, 75–87.

⁸⁸ Vö. Marosvölgyi, „A Kondor-legendárium,” 22; Csanádi-Bognár Szilvia, „A szerkezet mint az értelmezés ironikus alakzata Kondor irodalmi, és képzőművészeti alkotásaiban,” in Horváth, Fertőszögi és Marosvölgyi, *Neve korszakot jelöl*, 151–171.

⁸⁹ Köszönöm Révész Emesének, hogy erre felhívta a figyelmem és rendelkezésemre bocsátotta Szőke Annamáriának a témában összegyűjtött bibliográfiáját.

⁹⁰ Ennek a kétféle szerepnek a forrása Tóth Sándor szóbeli tanítása az „Építészeti alapismeretek” tantárgy keretében (ELTE BTK, Művészettörténet Tanszék). A szembenállás ilyen tiszta formában való megjelenítésére a szakirodalomban nem találtam példát, arra viszont igen, ahol a szembenállás létező, de a két szerep fel van cserélve, Imhotep a konstruktőr és Daidalosz a labirintus tudós tervezője. Vö. Albert C. Smith és Kendra Schank Smith, *The Architect as Magician* (New York: Routledge, 2020), 10.

⁹¹ „Nincsenek világrengető elképzeléseim. Ars poeticámat sem vagyok képes kinyilvánítani. Úgy érzem, ha így, papíron, meg tudnám fogalmazni – akár dolgoznom sem kell –, a képeim csak illusztrációi lennének e szövegnek.” (Frank, „Rékassy Csabánál,” 12.)

⁹² Nádor, „A megfigyelő,” 28–30.

⁹³ Vö. például Hornyik Sándor, *Forradalmár, prófeta, melós: Kondor Béla művészete*, Kiallítási katalógus, szerk. Farkas Zsófia (Debrecen: Modem Modern és Kortárs Művészeti Központ, 2012).

⁹⁴ Rudolf Wittkower és Margot Wittkower, *A Szaturnusz jegyében: A művész személyisége az ókortól a francia forradalomig* (Budapest: Osiris Kiadó, 1996).

(10) *Beágyazódottság.* A kor műkritikájában a grafikusok csoportképzése sarkalatos kérdés: ki kivel alkot egy csoportot, ki melyik generációhoz sorolható, mely más művészekkel állít ki. Rékassyra mint grafikusközösségek, csoportok tagjaként, beágyazódott művészként hivatkoznak, akinek karrierje párhuzamosan halad pályatársai, mint például Ágotha Margit, Csohány Kálmán, Gyulai Líviusz vagy Lenkey Zoltán karrierjével. Ezzel szemben Kondor kívülállósága, mind a magyar, mind az egyetemes művészetbe való besorolhatatlansága visszatérő toposz és inkább sztereotípiá, mint valóság.

(11) *A tragikum iránti igény.* A korabeli magyar társadalomban volt igény a meg nem értett, tragikus sorsú (férfi)művész mítoszára: a színész Latinovits Zoltán, a költő József Attila, az énekes Szécsi Pál, a filmrendező Bódy Gábor (és még sokan mások is) öngyilkosságot követtek el, történetüket az egész ország ismerte. A képzőművészek között a hasonló sorsú Czigány Dezsőt és Galimberti Sándort említhetnénk a század elejéről. Kondor nem lett öngyilkos, szív- és veseelégtelenségben halt meg, de a műkritika gyakran sugallta azt, hogy önpusztító életmódjával saját maga tett korai haláláért, és ez beépült a mítoszába.⁹⁵

(12) *A zsenialitás iránti igény.* A magyar kultúrában és identitásban van egyfajta fogékonyosság a zsenik, a kiugró teljesítményt nyújtó művészek, tudósok vagy politikusok iránt, ennek egyik aspektusa például a magyar társadalom Nobel-díjakhoz vagy olimpiai érmekhez való viszonya. Czeizel Endre orvos-genetikusnak vitathatatlan szerepe volt a társadalom zsenikhez fűződő érzelmi viszonyának kialakításában. Czeizel több olyan kötetet is megjelentetett, amelyben egyes művészeti-tudományos területek kiemelkedő tehetségeiről (költők, matematikusok, zeneszerzők stb.) és azok genetikai hátteréről írt. *A magyar festőművész-géniuszok sorsa* című kötetében Czeizel id. Markó Károlytól kezdődően negyven festőzsenit azonosított és tárgyalt részletesen. Kondor Bélának is szentelt egy fejezetet, amelyben visszaemlékezéseket, dokumentumokat és a művész verseit alapul véve mutatta be, hogy miként rendelte alá saját testi és lelki egészségét az alkotói kiteljesedésnek.⁹⁶

(13) *Ikonikus (élet)művek iránti igény.* Számos olyan képzőművészt említhetnénk, akik már életükben is kiemelkedő ismertséggel rendelkeztek (Leonardo vagy Caravaggio) vagy celebritássá váltak (Dürer vagy Rubens), és számtalan olyat, akit utóéletének közönsége emelt ki a feledésből vagy az ismertségéből tette halhatatlanná (Van Gogh vagy Frida Kahlo). Ha lehetséges lenne ilyen statisztikát készíteni, akkor esetükben az utóéletükben kapott találatok száma nagyságrendileg is meghaladná a pályájuk során kapott hivatkozásokat. A mítoszképzésre irányuló vágy a közönségben és a szakmában is jelen van, és ez kiterjed az ikonikus művek kultuszára is, mint amilyen a *Mona Lisa* vagy Andy Warhol konzervdoboz. Kondor életművében a *Darázskirály*, vagy a már említett *A géprepülés géniusza* lehetne ilyen ikonikus alkotás, Rékassy művei közül pedig a *Pálinkafőzde*.

⁹⁵ Vö. Czeizel Endre, *A magyar festőművész-géniuszok sorsa* (Budapest: Genius Kiadó, 2009), 498–507.

⁹⁶ Czeizel a bevezetőjében árnyalja a zseni fogalmát és kiemelkedően tehetségesre pontosítja. Tagadhatatlan, hogy vannak a magyar művészetben minden vitán felül álló tehetségek, mégis, ha elfogadjuk Czeizel véleményét, akkor az egyetemes modern művészet történetét a magyar művészeknek kellene uralnia.

(14) *Az egyedi teljesítmény kultusza a művészettörténetben.* Az európai művészet jellegénél fogva az erős individuumok és a személyiséget is felülíró egyedi teljesítmények terepe, a művészettörténész-szakma eredendően az ilyen kimagasló egyéni teljesítmények tanulmányozására jött létre. Az átlagos művészeket, ahogy egykoron, ma sem igazán kíséri figyelemmel a művészettörténet.

(15) *Az autoritás kanonizáló ereje és az életmű kisajátítása.* Nem Németh Lajos volt az első, aki Kondort zseninek nevezte, de ő volt az, aki a fellebbezhetetlen autoritás hangján szólalt meg, véleményét (és tekintélyét) jó ideig nem lehetett megkérdőjelezni. Kondor az ő megszólalásai nyomán vált besorolhatatlan, legendás lángelmévé. A pszichológiai elméletek szerint a siker bevonzza az embereket és még nagyobb sikereket generál. Kondor bibliográfiáját tekintve egyértelmű, hogy művészete ilyen attraktorként működött: nagyon sokan hallatni akarták a hangjukat Kondor kapcsán, még akkor is, ha mondanivalójukban nem sok újdonság volt a korábbiakban leírtakhoz képest. Emiatt Kondor felduzzasztott szakirodalma tudományos szempontból kevés érdemleges anyagot tartalmaz. Németh Lajos nyomán Kondor életművével foglalkozni presztízskérdés volt, és talán még ma is az. Kialakult egyfajta kimondatlan szakmai vélekedés arról, hogy kit „illet meg” a vele való foglalkozás joga. Korábban idéztem erről Kondor Mária véleményét,⁹⁷ saját tapasztalataim megerősítik ezt.⁹⁸ Talán Hornyik Sándor az, aki elsőként megtörte és megpróbálta más irányba terelni a Kondorról való beszéd hangnemét.⁹⁹

(16) *A kisajátítás következményei.* A kisajátítás hátulütője, hogy a legendás zsenikép Kondor esetében olyan patetikus, gyakran közhelyes beszédmódot hozott magával,¹⁰⁰ amely döntően akadályozta az életmű elfogulatlan, tudományos és drámaiságtól mentes feldolgozásának lehetőségét. Rékassy életműve mindezt elkerülte.

(17) *A nézőpont jelentősége.* Kontextus (és mérték) kérdése is, hogy miképpen tekintünk Kondor és Rékassy életművére és miként értelmezzük műveiket. A géniuszoktól elvárható, hogy egyetemes érvényű műalkotásokat hozzanak létre, azonban a Magyarországon legendává magasztosult Kondor sem nemzetközi, sem regionális szinten nem vált ismertté vagy trendeket befolyásoló művésszé – és ez Rékassyról is elmondható –, függetlenül attól, hogy a régió lengyel, cseh, szlovák vagy horvát művészei körében találunk művészi, stiláris vagy tartalmi párhuzamokat. James Elkins összegyűjtötte azokat a jellemzőket, amelyek egy átlagos, közepes jelentőségű művész életművét megkülönböztethetik a nemzetközi szinten befolyásoló erővel bíró művészek munkáitól: vagy a periférián, a világ nagyvárosain kívül, vagy kisebb intézményekben vagy

⁹⁷ Lásd a 66-os lábjegyzetet.

⁹⁸ Az életmű kisajátítási kísérleteit személyesen is megtapasztaltam, amikor 2016–17-ben Kondor életművét kutatva egy tanulmánykötet és két kiállítás előkészítésén dolgoztam. Az egyik nehézséget a Kondor állami gyűjteményekben lévő munkáihoz való hozzáférés jelentette, a másik az életmű feldolgozását illette; emlékezetes maradt például az a telefonhívás, ami az ELTE BTK Művészettörténeti Intézetétől érkezett és amely szerint: „Kondor a miénk, mert Németh Lajos is a miénk volt.”

⁹⁹ Vö. Hornyik, „Forradalmár, próféta”; Gosztonyi Ferenc, „Saját Cézanne: Németh Lajos Kondor Béláról: a kezdetekről (1956) és a következményekről,” *Ars Hungarica* 46, 4. sz. (2020), 443–468; Révész Emese, „»Remélem, nem vagyok modern«: Kondor Béláról – töredékekben,” *Artmagazin* 15, 4. sz. (2017), 20–26.

¹⁰⁰ Vö. Révész, „»Remélem, nem vagyok modern«”.

kiseb országokban készültek.¹⁰¹ Az egyetemes művészet felől nézve tehát eltörpülnek a Kondor és Rékassy művészete és recepciótörténete közti különbségek.

Kondor iránt folyamatos a hazai érdeklődés, Rékassy esetében időszerű lenne egy újrafelfedezés, azzal a céllal, hogy a régió művészete iránt érdeklődők egy kivételes tehetséggel rendelkező művész feldolgozott életművét tudják majd kézbe venni.

Talent versus genius: a comparative, statistics-based reception history of Csaba Rékassy and Béla Kondor

From the 1970s, there has been a strong tendency in Hungarian art history and criticism to regard the artist Béla Kondor (1931–1972) as an exceptional genius and a prophetic figure, while other artists, such as Csaba Rékassy (1937–1989), have been labelled as merely talented albeit with excellent skills. Since then, Rékassy has been forgotten, while Kondor has been elevated to legendary status. While art historians typically explore the reasons for their different reception using traditional historical methods, here I have chosen another approach by applying statistical analysis to investigate the roots of this polarized view. The study relies on Arcanum, a digital periodical database containing nearly all the journals of the era, including daily and weekly newspapers, magazines and journals specialized on art.

The study examines the distribution of annual reference lists given by full-text search for these two artists, first during their lifetimes and then in their afterlives. The graphs reveal that although Kondor was slightly better known to the public, they followed surprisingly similar career paths. Their early careers are characterized by slow, gradual rise, followed by breakthrough successes at the age of 34. Each had four significant career peaks; in both cases their deaths generated the highest number of citations and these numbers far exceed the citations they received for their greatest achievements during their lifetime.

However, the graphs of their post-career reception are strikingly different: Kondor's curve breaks the sky several times, while Rékassy's diagram declines and remains relatively low. Interestingly, this decline does not indicate complete neglect but rather a lack of sustained recognition from the media. Through quantitative data analysis, this research not only visualizes the contrasting reception history of these two artists, but traces the steps of systematic construction of Kondor's posthumous career. Finally I will discuss the reasons of their different reception and explore the historical and professional circumstances that made Kondor more suitable than others to become a (local) legend.

Keywords:

art history, reception history, Modern art in Hungary, Graphic art, statistics, cult of the artist

¹⁰¹ Az írás eredeti címe *On Being an Average, Normal, Mediocre Artist*, később más címmel jelent meg: „Being Behind the Times, Being Average,” in James Elkins, *Art Critiques: A Guide* 109–115 (Washington DC: New Academia Publishing, LLC, 2011).